

# Šikana mezi žáky druhého stupně základní školy

Ing. Kristýna Přikrylová

---

Bakalářská práce  
2013



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně  
Fakulta humanitních studií

---

Univerzita Tomáše Bati ve Zlině  
Fakulta humanitních studií  
Ústav pedagogických věd  
akademický rok: 2012/2013

## ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Ing. Kristýna Příkrýlová  
Osobní číslo: H11998  
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice  
Studijní obor: Učitelství odborných předmětů pro SŠ  
Forma studia: kombinovaná

Téma práce: Šikana mezi žáky druhého stupně základní školy

Zásady pro vypracování:

**Zpracování rešerše a studium odborné literatury.**  
**Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti šikany a prostředí základní školy.**  
**Příprava metodiky a výzkumné části.**  
**Realizace kvantitativního výzkumu metodou dotazníku.**  
**Zpracování a vyhodnocení výzkumu, včetně interpretace.**  
**Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.**

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

**KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005. ISBN 8073670143.**

**VYKOPALOVÁ, Hana. Sociálně patologické jevy v současné společnosti. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 8024403374.**

**LABÁTH, Vladimír. Riziková mládež: možnosti potenciálních změn. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-66-4.**

**BENDL, Stanislav. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.**

Vedoucí bakalářské práce:

**Mgr. Eva Machů, Ph.D.**

Ústav pedagogických věd


Datum zadání bakalářské práce:

**30. listopadu 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce:

**3. května 2013**

Ve Zlíně dne 14. února 2013

  
doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.  
děkanka



  
Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.  
ředitel ústavu

## PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby <sup>1)</sup>;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 <sup>2)</sup>;
- podle § 60 <sup>3)</sup> odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 <sup>3)</sup> odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně *5. 6. 2013.*

*[Podpis]*  
.....

*1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:*

*(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.*

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

## **ABSTRAKT**

Předmětem této bakalářské práce je šikana mezi žáky druhého stupně základní školy. Teoretická část charakterizuje základní pojmy, zabývá se vývojem osobnosti a popisuje druhy prevence. Cílem mé práce je zjistit, jaký druh šikany se nejčastěji objevuje mezi žáky 2. ZŠ, jak často jsou děti šikanovány, v jakém věku je nejčastější výskyt šikany a zda jsou děti s lepším prospěchem častěji šikanovány než děti s horším prospěchem.

Klíčová slova: šikana, agrese, násilí, oběť, agresor, prevence

## **ABSTRACT**

The subject of this thesis is bullying among pupils of secondary school. Theoretical framework section describes the basic concepts involved in the development of personality and describes the types of prevention. The aim of my work is to determine what kind of bullying is most common among pupils of the 2nd School, how often children are bullied at what age is the most common occurrence of bullying and that children with better benefits more often bullied than children with poorer grades.

Keywords: chicane, aggression, violence, victim, aggressor, prevention

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Evě Machů, Ph.D. za ochotu, čas a rady, které mě při zpracování práce dala.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

# OBSAH

|   |           |
|---|-----------|
| <b>ÚVOD</b> .....   | <b>9</b>  |
| <b>I TEORETICKÁ ČÁST</b> .....  | <b>10</b> |
| <b>1 VÝVOJ OSOBNOSTI</b> .....  | <b>11</b> |
| 1.1 VÝVOJOVÉ ETAPY OSOBNOSTI.....                                     | 11        |
| 1.1.1 Raný školní věk.....  | 11        |
| 1.1.2 Střední školní věk.....   | 12        |
| 1.1.3 Starší školní věk.....  | 12        |
| <b>2 AGRES E A ŠIKANA</b> .....                                       | <b>13</b> |
| 2.1 VYMEZENÍ POJMU AGRESE, AGRESIVITA, AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ, NÁSILÍ..... | 13        |
| 2.1.1 Příčiny agrese a motivy šikanování.....                         | 13        |
| 2.1.2 Násilí a klima.....   | 14        |
| 2.2 ŠIKANA.....   | 14        |
| 2.2.1 Diagnostika šikany.....   | 16        |
| 2.2.2 Účastníci šikany.....   | 17        |
| 2.2.3 Šikanované skupiny.....   | 19        |
| 2.2.4 Stádia a typy šikany.....                                       | 19        |
| 2.2.5 Prevence šikany.....  | 20        |
| 2.2.6 Následky šikany.....  | 22        |
| <b>3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ HRY</b> .....                               | <b>23</b> |
| 3.1 ICEBREAK - ŘAZENÍ NA ČÁŘE.....                                    | 23        |
| 3.2 GORDICKÝ UZEL.....  | 24        |
| 3.3 DYNAMICKÁ SOCIOMETRIE - ŠKÁLA K HODNOTÁM.....                     | 24        |
| 3.4 LET NAD PRAHOU.....   | 25        |
| 3.5 KLUBÍČKO VZTAHŮ.....  | 26        |
| <b>II PRAKTICKÁ ČÁST</b> .....  | <b>28</b> |
| <b>4 PŘÍPRAVA VÝZKUMU</b> .....                                       | <b>29</b> |
| 4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....   | 29        |
| 4.2 CÍL VÝZKUMU.....  | 29        |
| 4.3 HYPOTÉZA.....   | 29        |
| 4.4 METODA VÝZKUMU.....   | 30        |
| 4.5 VÝZKUMNÝ VZOREK.....  | 30        |
| 4.6 SBĚR DAT.....   | 31        |
| <b>5 INTERPRETACE A ANALÝZA DAT</b> .....                             | <b>32</b> |
| 5.1 ANALÝZA DEMOGRAFICKÝCH POLOŽEK.....                               | 32        |
| 5.2 ANALÝZA VÝZKUMNÝCH POLOŽEK.....                                   | 33        |
| 5.3 VYHODNOCENÍ HYPOTÉZY.....   | 46        |
| 5.4 INTERPRETACE A ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ VÝZKUMU.....                    | 47        |
| 5.5 NÁVRHY A DOPORUČENÍ.....  | 48        |
| <b>ZÁVĚR</b> .....  | <b>49</b> |
| <b>SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY</b> .....                                | <b>50</b> |



|  |           |
|--|-----------|
| <b>SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....</b> | <b>52</b> |
| <b>SEZNAM OBRÁZKŮ .....</b>                    | <b>53</b> |
| <b>SEZNAM TABULEK.....</b>                     | <b>54</b> |
| <b>SEZNAM PŘÍLOH.....</b>                      | <b>55</b> |

## ÚVOD

Téma mé bakalářské práce je šikana mezi žáky druhého stupně základní školy. Hned na začátek bych ráda upozornila, že jsem měla to štěstí a nikdy se nestala obětí šikany. Zvolené téma jsem si vybrala z důvodu, že se s šikanou potýká celý svět a šikanování na školách vždy bylo, je a nejspíš bohužel i bude. Málo z nás si uvědomuje, že dítě ovlivní tato špatná zkušenost zřejmě na celý život. Domnívám se, že každé dítě i dospělý má právo na spokojený život a má být respektován, ať je jakkoliv odlišný. V dnešním uspěchaném světě rodiče nemají čas věnovat se svým dětem, vychovávat je, učit je úctě, toleranci a respektu. Nezbývá nic jiného, než aby je tomu naučila škola. Pedagog by měl umět rozeznat první známky agrese, násilí a z toho postupně degradující šikanu. Měl by pozorně sledovat klima ve třídě i ve škole. V mnoha případech stačí včas podchytit první signály počínající šikany a správně nastavit prevenci. Velmi důležité je děti informovat, jak se v případě setkání s šikanou zachovat, kde mohou nalézt pomoc, na koho se mohou obrátit a jak se jí ubránit.

Násilí, agresivita, šikana - tohle všechno jsou pojmy, které naše babičky a dědečkové snad ani neznali. Strašák, který spousty let obchází domácnosti. Šikanování je mimořádně závažný a komplikovaný jev a proto se stává prevence a řešení předmětem výzkumů speciálních pedagogů a psychologů. V dnešní době přibývá více bezohlednosti, brutality a věková hranice šikanování se posouvá stále níž. Šikanování začíná v útlém věku mezi sourozenci, pokračuje ve škole, v zaměstnání, na vojně, v partnerských vztazích.

Cílem mé práce je zjistit, jaký druh šikany se nejčastěji objevuje mezi žáky 2. ZŠ, jak často jsou děti šikanovány, v jakém věku je nejčastější výskyt šikany a zda jsou děti s lepším prospěchem častěji šikanovány než děti s horším prospěchem.

## **I. TEORETICKÁ ČÁST**

## 1 VÝVOJ OSOBNOSTI

S ohledem na zvolené téma bakalářské práce Šikana mezi žáky druhého stupně ZŠ se nejprve zaměřuji na vývojové etapy osobnosti školního dětství – raný školní věk, střední školní věk a starší školní věk. Nastínila jsem jednotlivé vývojové etapy pro lepší pochopení, kde se utváří a vzniká první agresivní chování a následná šikana.

Nástup dítěte do školy znamená velkou změnu v jeho životě i pro jeho rodinu. Vyvíjí se určitá fyzická i psychická zátěž na dítě. Dítě zastává novou sociální roli, získává nové zkušenosti, rozvíjí se jeho schopnosti, dovednosti a odpoutává se od rodiny. Hlavní činností se stává učení, dítě se začleňuje do lidského společenství, kdy na něho začne působit víc než rodina učitel a také spolužáci. Dítě se učí ve skupině sociálním reakcím, jako je pomoc ostatním dětem, spolupráce nebo soutěživost. Již v předškolním věku můžeme zpozorovat dominantnější děti, kde se ve školním věku rozdíl mezi nimi ještě více mohou prohloubit a to někdy až k extrému. V tomto případě je důležité, aby učitel správně usměrňoval takové sociální reakce, jako je panovačnost a agresivita.

### 1.1 Vývojové etapy osobnosti

Období školního dětství se dělí dle Vašutové (2008, s. 13) do tří částí:

- 1) raný školní věk - trvá ve věku od 6 do 8 let. V této fázi se dítě adaptuje na školu a je pro něho velkou změnou v životě.
- 2) střední školní věk – trvá ve věku od 8 do 12 let, kdy se stále vyvíjí dětská osobnost.
- 3) starší školní věk – trvá ve věku 12 – 15 let, kdy dítě prochází pubertou a začíná dospívat.

#### 1.1.1 Raný školní věk

Raný školní věk je pro každé dítě významným mezníkem v jeho životě. Dítě plní roli žáka a spolužáka, který přebírá socializační požadavky a pravidla školy, kde rozvíjí své vlastnosti a dovednosti. Každé dítě se s touto novou rolí vyrovnává jiným způsobem a postojem, který je dán mírou jeho sociální prestiže a identifikací s touto novou rolí. Role žáka je tedy podřízenou rolí, která je předepsána institucionálně ve školním řádu. Oproti roli spolužáka, vrstevníka, kde se dítě samo učí zvládnout dovednosti sociální interakce, komunikace s kamarády, solidarity a sebeovládání. Způsob zvládnutí této role ovlivní jeho budoucí chování a sociální vztahy. Dítě přijímá soubor norem a pravidel omezující jeho chování a to může působit na dítě jako zátěž. Dítě ve školním raném věku se ochotně řídí pravidly autority, aby

s nimi byla spokojena maminka a paní učitelka, k udržení jejich přízně. Zralejší děti se řídí tzv. morálkou svědomí, kde uspokojují potřebu pozitivního hodnocení i pozitivního sebehodnocení. (Vágnerová, 2000, s. 159 – 169)

### 1.1.2 Střední školní věk

V období středního školního věku se dítě již adaptovalo a dosáhlo určité úrovně osobnostní zralosti. Pro dítě v tomto věku je důležité cítit úspěch u ostatních dětí a chce být akceptováno vrstevnickou skupinou. Děti si utvářejí své vlastní normy ve skupině vrstevníků, kde jsou silně respektovány a které se utváří např. podle blízkosti bydliště, navštěvování společného sportu, chaty, nebo v rámci školní třídy. V případě, že by se dítě nechovalo žádanými normami, nemuseli by vrstevníka přijmout. Vytvořené skupiny jednají jako smečka, kdy dávají značně najevo odmítání, násilí, agresi, např. útokem nebo i šikanováním, odlišnému spolužákovi. Zde se může setkat s prvními známky šikany. (Vágnerová, 2000, s. 188 – 192)

### 1.1.3 Starší školní věk

Starší školní věk je důležitým sociálním mezníkem. Nejzásadnější změnou je tělesné dospívání, kdy se mění zevnějšek dospívajícího. Další změnou je způsob abstraktního myšlení, osamotnění, ztotožňování se s vrstevníky, ukončení školní docházky, volby budoucího zaměstnání a první partnerské vztahy. Změny, které jsou podmíněny dospíváním, sebou přinášejí hormonální změny, precitlivělost, kolísavost emocí, náladovost, nejistotu, je více uzavřený do sebe, hyperkritický a labilnější. Dospívající jedinec odmítá demonstrativně podřízenou roli, je kritický k autoritám, neakceptuje jejich názory a rozhodnutí, je netolerantní. (Vágnerová, 2000, s. 229) Sílí snaha po rovnocenné akceptaci a jedinec je schopen učinit téměř vše pro získání dobré pozice uvnitř skupiny. Značný význam pro dospívajícího jedince má sociální role a pozice ve skupině. Vytváří se první party, kde se vyskytuje vůdčí osoba, která je přirozenou autoritou a má značný vliv na ostatní členy party. (Vašutová, 2008, s. 19) Největším význam mají normy, které jsou žádány vrstevníky, které pubescent zcela akceptuje a řídí se jimi. Nedodržení norem skupiny vrstevníků je trestáno vyloučením ze skupiny a úplné izolace. Vyloučení ze skupiny dospívajícího jedince je pro něho životní prohrou může mít velmi silný emoční dopad. Takové vyloučení jedince ze skupiny posiluje moc agresora. (Vágnerová, 2000, s. 233)

## 2 AGRESE A ŠIKANA

V druhé kapitole mé bakalářské práce jsem se zabývala šikanou a okolnostmi, které s ní souvisejí.

Vážným sociálním problémem každodenního života je rostoucí násilí, agresivita, a šikanování. Agresivní chování se vědomě zaměřuje na ubližování a poškození jiné osoby nebo věci. Agrese a šikana je vnímaný celosvětový problém, který ovlivňuje kvalitu života a zdraví nejen samotných aktérů šikany a jejich blízkých, ale v důsledku možných negativních dopadů, se týká celé společnosti.

### 2.1 Vymezení pojmu agrese, agresivita, agresivní chování, násilí

Agresivní chování je charakteristický znak osobnosti jedince a každý jedinec je vybavenou určitou její mírou. Člověk s vysokou mírou agresivity impulzivně reaguje na podněty, je urážlivější a těžce se s ním komunikuje. Oproti němu lidé s nízkou mírou agresivity jsou komunikativní, společenšší a jsou schopni ve vypjatých situacích kompromisu. Aktéry agresivního chování jsou agresori, kteří na svoji oběť vyvíjí agresi. (Martínek, 2009, s. 1)

Martínek (2009) dále definuje pojem agresivita jako vnitřní pohotovost k agresi, postoj nebo útočnost.

Agresi je definováno jako jednání, nebo útok, který je projevem násilí s výrazným záměrem ublížit.

Násilí označujeme jako záměrný pokus fyzicky ublížit člověku.

#### 2.1.1 Příčiny agrese a motivy šikanování

Velmi podstatné je pátrat po příčinách, proč se dítě stalo obětí a proč se agresor chová tak, jak se chová. Je logické, že až po důsledné analýze příčin se nám může podařit správně vyřešit případ šikany.

Dle autorky Vašutové (2008) má velký podíl na vzniku agresivity geny, se kterými se jedinec narodí. Podstatnou roli při ztvárnění agresivního chování mají i temperamentní vlastnosti, vznětlivost a impulzivita. Jako další faktory autorka uvádí rodinné prostředí, které na jedince působí a okolí, ve kterém se vyskytuje. Důležitým činitelem v příčinách vzniku agresora je škola v případě, že neplní své poslání výchovy dětí. Další příčinou vzniku agrese může být tlak kolektivu, který je vyvíjen na jedince, aby se choval podle očekávání společnosti. Touha po moci, přání ovládat druhého, zvědavost, jak bude oběť reagovat na ponížení a bolest.

Domnívám se, že nejčastějším motivem, který vede agresora k šikanování je upoutání pozornosti na sebe, či získání obdivu spolužáků. Dalším motivem může být pocit žárlivosti vůči úspěšnějším spolužákům, či zahánění nudy. Agresorem se může stát také jedinec, který je sám šikanovaný a nechce dopustit, aby se to opakovalo. (Vašutová, 2008)

Já osobně si myslím, že příčiny šikany směřují k rodině a společnosti. Důvody je nutné spatřovat ve výchově rodičů a také, jak na dítě působí i jaké normy a morální hodnoty.

### 2.1.2 Násilí a klima

Zvláštním projevem školního prostředí, jež je hodnoceno a vnímáno žáky, je školní klima. Školní klima je kulturní predispozicí a sociálním determinantem pro vznik a rozvoj sociálně patologických jevů a je tedy dobrým předpokladem pro vznik šikany. Na žáka společně působí třídní i školní klima, které je tvořeno souborem skupinových norem a hodnot, charakterem komunikace a interakcí mezi žáky a učiteli, které na něj působí zvnějšku a ovlivňuje jeho vztahy. V každé skupině, třídě, škole se najde silná osobnost tzv. vůdčí osoba, která je přirozenou autoritou a má značný vliv na ostatní členy party. Vůdčí osoba zaujímá postoj k násilí, je agresivní a tím ovlivňuje míru snášenlivosti násilí v dané skupině. (Vaníčková, Provazníková, 2002)

Každý jedinec se v závislosti na sociálním prostředí chová v různých situacích odlišně. Herzog (2009, s. 17 – 18) ve své knize zdůrazňuje význam sociálního okolí a objasňuje formu a četnost násilných činů spáchaných uvnitř třídy a školy. Dle autora se děti z „normálních rodin“ dopouštějí násilí více ve školním prostředí, které násilí připouští. Naopak děti z „narušených“ rodin se dopouštějí násilných činů méně v prostředí, které násilí zavrhuje. To vypovídá o tom, že ve školní třídě, kde dochází každý den k mnohahodinové interakci mezi žáky, se zvyšuje frekvence násilí.

## 2.2 Šikana

Na začátek kapitoly bych ráda uvedla definice šikany některých autorů, jak tento pojem chápou oni:

Psychologický slovník (Hartl, Hartlová, 2010) definuje šikanu takto:

*„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty*

*se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“*

Kolář (2005) ve své definici šikany uvádí, že:

*„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužačky a používá k tomu agresi a používá k tomu agresi a manipulaci.“*

Uvádím zde i definici šikany dle Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení:

*„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.“*

Šikana je typickým příkladem chování, jenž z někoho vytvoří oběť. Pojmem šikana tedy označujeme zlomyslné obtěžování, napadání, týrání, pronásledování, které může mít různé podoby, je opakované, průběžné a systematické. Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, které znamená týrání, zlomyslné obtěžování a pronásledování.

Poslední dobou je pozornost šikanování soustředěna spíše na děti a mládež, ale to neznamená, že se nevyskytuje i u dospělých, avšak s odlišnými formami šikanování. Již ve 20. století bylo šikanování ve škole popsáno v literatuře a tento jev byl spíše chápán jako projev sociální skupiny. (Vašutová, 2008, s. 97)



Šikana je chování, které z někoho vytváří oběť, kdy jeden nebo více žáků úmyslně týrá spolužáka, často i opakovaně. Šikanování je nutné považovat jako jednu z nejzávažnějších deformací sociálních vztahů, norem a rolí, které se projevují v mnoha různých formách. Tento způsob jednání slouží především k získání neoprávněných výhod, k osobnímu obohacování či uspokojování specifických potřeb. Šikana je nejrozšířenějším druhem školního násilí a její výskyt je čím dál častější.

Vykopalová (2001, s. 103) ve své knize píše o rostoucí míře násilí a agresivity, která se neustále posouvá do nižších věkových kategorií. Vypovídá o tom i počet násilných trestných činů, které jsou každoročně spáchány dětmi do 15 let. V dnešní době vzrůstá počet případů šikany se zvýšenou brutalitou. Snižuje se věková hranice agresorů a objevuje se nejen šikanování žáků učiteli, ale i šikanování učitelů žáky. Agrese je tedy hlavní příčinou různých forem patologického chování včetně sociálně patologického jevu šikany.

Lovasová (2006, s. 12) ve své knize uvádí tři předpoklady, které musí být splněny k úplnému rozvinutí šikany:

- potenciální oběť,
- potenciální agresor,
- klima skupiny, které šikanování nezabrání a které ho připouští.

### 2.2.1 Diagnostika šikany

Je důležité v čas poznat, že se dítě stalo obětí šikany. Podezření, že je dítě šikanováno se nesmí nikdy podcenit. Je nemyslitelné domnívat se, že se nám dítě samo svěří. Důvodů je mnoho. Oběť šikany může mít strach ze msty agresorů, ale i z reakce rodičů, že zklamal svého otce, matku. Oběť nechce žalovat, obává se ztráty svých přátel, bojí se, že mu nikdo nebude věřit.

Podstatné je aktivně se zaměřit na specifické znaky v jeho chování nebo v chování jeho blízkého okolí. Dítě může přestat chodit s kamarády ven, je smutné, častěji pláče, zhorší se jeho prospěch, často domu nosí zničené věci, má víc odřenin a modřin. Některé oběti zaujmou agresivní postoj, kdy se stávají agresivní vůči svým spolužákům ve snaze zalíbit se jim, mluví vulgárně, vyrušují ve vyučování a jsou drzé na učitele.

Lovasová (2006, s. 10) popisuje varovné známky šikanování, které dělí na dvě skupiny:

- 1) Přímé ukazatele: nadávky, zesměšňování, ponižování, kritizování a zpochybňování, poškozování oděvu, pohrdání, výsměch, omezení svobody, bití, kopání a jiné tělesné napadání.
- 2) Nepřímé ukazatele: záškoláctví, opakované bolesti hlavy nebo břicha, ztráta zájmu o učení, zhoršení prospěchu ve škole, agresivita, apatie, smutná nálada, dítě žádá o peníze pod různými záminkami, noční můry, modřiny, pozdní návraty ze školy, pobývá blízko učitelů, porucha soustředění a ustrašené vystupování.

Kolář ve Sborníku příspěvků z konference (Švec, Jeřábíková, Kolář 2009, s. 17) popisuje problémy v diagnostice šikany z praxe. Upozorňuje na čtyři problémy, které vyřadí pedagogy při hledání pravdy, zda je dítě šikanované.

#### Problém č. 1

Pedagog si musí být vědom skrytosti a nepřístupnosti šikanování. Musí mu být obeznámen s tím, že mu k odhalení pokročilé šikany brání všichni přímí a nepřímí účastníci šikany.

#### Problém č. 2

Pro správné rozlišení škádlení a počátečního stádia šikanování, nebo škádlení a psychické formy šikany, je nezbytné dobře znát vnitřní stádia a formy šikanování. Je potřeba pracovat se stádii a formami šikanování.

#### Problém č. 3

Dalším problémem je fakt, že hranice mezi škádlením a šikanováním není ostrá.

#### Problém č. 4

Mezi „čistým“ škádlením a „čistým“ šikanováním je spektrum dalšího chování. Z toho vyplývá, že prvotní diagnostika musí být jemnější. Autor uvádí škálu chování, která se mu v praxi osvědčila: *„laskavé škádlení – divoké škádlení – neobratné nepříjemné škádlení – agresivní bolestivé škádlení – prvky šikanování – 1. Stadium šikanování, tzv. ostrakismus – vyšší stadia šikanování.“*

### 2.2.2 Účastníci šikany

#### Agresor šikany

Vašutová (2008, s. 109) ve větším případě označuje za agresora staršího jedince, který je fyzicky vyspělejší, popřípadě i sociálně narušený. Iniciátor většinou pochází ze sociálně slabé

rodiny, kde jeden nebo oba rodiče se dopouštějí citového či fyzického násilí. Charakteristickým znakem agresora je bezohlednost, necitlivost vůči svým obětem a obvykle se za své chování necítí vinen. Agresor touží po moci, snaze ovládnutí druhých, dominantnosti a krutosti ve smyslu prožívání uspokojení z utrpení a ponižování druhých jedinců. Síla a opakovanost útoků se ve většině případů zvyšují do doby, dokud oběť šikany definitivně nepodlehne nebo dokud agresorovi v jeho chování někdo nezabrání.

Kolář (1997) charakterizuje agresora do 4 skupin typologie agresorů:

- 1) Náhodný agresor – postrádá sociální citění a jeho útok proti oběti nebývá záměrný. Mnohdy si neuvědomuje důsledky útoku.
- 2) Napodobující agresor – vyznačuje se nízkým sebevědomím. Často je ovlivněn okolním sociálním klimatem a může být zmanipulovaný k šikanování.
- 3) Impulsivní agresor – stěží ovládá své chování, ve skupině bývá málo oblíbený, jedná spontánněji a většinou i náhodně. Impulsivním agresorem může být jedinec s poruchou učení a chování, který se často sám stává i obětí.
- 4) Sadistický agresor – tento typ agresora se vyznačuje nízkou empatií a nízkou mírou úzkosti z následků.

### **Oběť šikany**

Obětí šikany se zpravidla stává jedinec, který se vyznačuje např. nízkým sebevědomím a sníženou sebedůvěrou, zvýšenou citlivostí, nedostatkem přátel, úzkostně pečující matkou, některou formou handicapu, jinou národností, horším prospěchem či poruchou učení, nebo naopak vysokou inteligencí. Obětí je zpravidla dítě, jež se nějakým způsobem odlišuje od druhých dětí. Jsou zakřiknuté, postižené, chudé. Prakticky se obětí šikany může stát téměř každý.

Vašutová (2008, s. 113) popisuje dva typy obětí šikany:

- 1) Provokující dítě – rádo dráždí ostatní děti a posmívá se jim.
- 2) Pasivní dítě – nejisté a úzkostné dítě, které se nedokáže samo ubránit.

Oběť šikany se typicky vyznačuje plachostí, slabostí, tichostí, nízkým sebevědomím nebo pocitem zahanbení. Má problém spřátelit se s druhými jedinci, neumí vzdorovat, těžce se prosazuje a stahuje se do sebe.

### 2.2.3 Šikanované skupiny

Šikana často není závislá na osobnostních charakteristikách, ale naopak na vžitém vzoru., kde se šikana rozvíjí pozvolně a degraduje. Šikanovaní jedinci přebírají vzor chování a později se stanou sami agresory a šikanují na základě tradice. Šikaně se velmi dobře daří tam, kde je neosobní prostředí s velkým množstvím lidí. Skupinou náchylnou ke vzniku šikany se zejména stávají skupiny hierarchicky organizované s výskytem několika agresivních jedinců a skupiny, které touží po vnější kázní (např. základní a střední školy, učiliště, vězení a vojny). Lovasová (2006, s. 14)

### 2.2.4 Stádia a typy šikany

Šikanu můžeme označit jako proces, který se stále vyvíjí a graduje v jednotlivých stádiích. Lovasová (2006, s. 6) upozorňuje na rozdělení do pěti vývojových stádií, které nelze v praxi vysledovat a určit přesné hranice mezi danými stádií. Důvodem je rychlé přecházení stádií, která se překrývají a splývají. Rozdělení do pěti stádií se používá z didaktických důvodů.

Pět vývojových stádií šikany dle Vykopalové (2009):

- První stádium šikanování: Zrod ostrakismu  
V prvním stádiu se začíná pozvolna šikanování vyvíjet a je zde možnost dalšího vývoje. V tomto stádiu šikanování jde o mírné psychické formy násilí. Okrajový člen skupiny se necítí dobře, není oblíbený a uznávaný druhými. Ostatní členi skupiny s ním odmítají komunikovat, pomlouvají ho a dělají si z něho legraci.
- Druhé stádium šikanování: Manipulativnost a fyzická agrese  
Druhé stádium se začne ve skupině projevovat v zátěžových situacích, když vstoupá napětí. V tomto okamžiku začnou ostrakizování žáci sloužit jako střed pozornosti, kdy si na nich spolužáci odreagovávají nepříjemné pocity např. z těžké písemky nebo z konfliktu s učitelem. V tomto stádiu se objevují první projevy fyzické agrese a manipulace se přitvrzuje.
- Třetí stádium šikanování: Vytvoření jádra  
Ve třetím stádiu jde o klíčový moment, kdy se vytváří skupina agresorů, kteří začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. Jejich oběťmi jsou nejdříve ostrakizování žáci, kteří jsou v hierarchii nejnižší.
- Čtvrté stádium: Většina přijímá normy

Většina spolužáků přijme normy agresorů, které se stanou nepsaným zákonem třídy. V této chvíli nabývá neformální tlak ke konformitě novou dynamiku, kdy se mu jen zřídka dokáže někdo postavit. Ukáznění žáci se začnou aktivně účastnit týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

- Páté stádium: Totalita neboli dokonalá šikana  
Všichni členové třídy přijímají násilí jako normu, kdy se šikanování stává skupinovým programem. Třída je rozdělena na dvě skupiny „otrokáře“ a „otroky“, kde má jedna skupina všechna práva a druhá nemá práva žádné.

V pokročilých stádiích šikany musí spolupracovat na řešení šikany více odborníků, nestačí pouze učitel a výchovný poradce. Je potřeba zapojit do řešení i ředitele školy, specialistu na problematiku šikanování, popř. policistu a sociálního kurátora.

Formy šikany jsou různé všech možných podob. Říčan (2010, s. 21) dělí formy šikany na přímou a nepřímou šikanu:

- Druhy přímé šikany – kopání, bití, bodání, obnažování, nucení něco vypít či sníst, poškozování věcí, slovní napadání, zotročování, brání věcí a loupeže.
- Druhy nepřímé šikany – sociální izolace žáka, se kterým jiní žáci nemluví, a je odmítán z činností skupiny.

Formu nepřímé šikany více používají dívky. Často je kombinována nepřímá šikana s přímou. Žákovi, kterému se ubližuje fyzicky např. bitím, je logicky odmítáno a vylučováno z kolektivu.

### 2.2.5 Prevence šikany

Řešení, jež by vedlo k celoplošnému vyhubení šikany, je dlouhodobé a velmi komplikované. Je nezbytné začít s výchovou již od útlého věku, vštěpovat dětem morální pravidla a vyžadovat jejich dodržování. Velmi důležité je vysvětlovat jim co je šikana, jak se mohou proti ní bránit a kde najdou pomoc, stanovit jasné pravidla chování a vytvořit atmosféry vzájemné otevřenosti a solidarity.

Existuje mnoho opatření k prevenci a řešení šikanování, samozřejmě je lepší šikaně předcházet, než ji následně odstraňovat. Prevence šikany a její náprava je komplexním problémem, na jehož řešení se podílí psychologie, sociologie, pedagogika a etika. V prevenci šikany a její nápravě hraje nejdůležitější roli rodina a škola, protože se zde jedinec pohybuje

nejvíce a formuluje se zde jeho osobnost. Prevence šikany se provádí tam, kde zatím nebyla upozorována, tak i tam, kde k ní již prokazatelně došlo.

Mimořádnou zodpovědnost za předcházení vzniku šikany má školské zařízení. Prevence je zaměřená na předcházení pravděpodobnosti výskytu sociálně patologických jevů ve společnosti.

Základní postupy pomoci, dle Koláře (2005, s. 105):

- první pomoc,
- systémová prevence šikanování,
- základní intervenční program,
- pedagogická komunita, jehož součástí je speciální program proti šikanování.

Tyto čtyři základní postupy pomoci jsou vzájemně provázané a jsou cestou, která může pomoci zastavit šikanování na školách.

Druhy prevencí, dle Bendla (2003, s. 78):

- Primární prevence  
Používá se v situacích, kdy k šikaně doposud nedošlo. Zakládá se na výchově harmonické osobnosti dítěte, v informovanosti nejen dětí, ale i rodičů a veřejnosti, v preventivních aktivitách ve škole. Nejdůležitější a nejspíš i nejlepší ochranou proti vzniku šikany je budování kamarádských vztahů mezi žáky ve třídě a v celé škole.
- Sekundární prevence  
Sekundární prevence se používá tam, kde k šikaně již došlo a kde se používají opatření k zabránění dalšího výskytu šikany. Do prevence zahrnujeme pedagogické vyšetření (rozhovor s rodiči obětí a agresorů, jednání s kolektivem třídy), okamžité vyšetření šikany, diagnostika a výchovné práce s agresory.
- Terciární prevence  
Zmíněná prevence se v současné době prakticky zatím neuplatňuje. Zatím je tato prevence ve fázi výzkumné studie. Ze zprávy výzkumné studie vyplývá, že se bude jednat o možnost škol využít speciální pracoviště, které by ustavičně pracovalo s agresory.

### 2.2.6 Následky šikany

Následky šikanování mohou být psychické, fyzické nebo sociální a mohou mít velmi vážné následky, dokonce může dojít i k sebevraždě. Pro oběti šikany je typické, že neusilují o společenskou pozici a naopak se stávají outsidersy. Psychickými následky mohou být např. neschopnost navazovat vztahy, nízké sebehodnocení, frustrace, napětí, smutek, špatná nálada, poruchy spánku, dochází k totálnímu vyčerpání organismu. Následky lze předpokládat i u agresorů např. zhoršení prospěchu, horší využívání vlastních duševních schopností, konflikty se zákonem, kriminalita a v dospělosti bylo vysledována krutost k vlastním dětem. Děti, které pasivně přihlížely šikaně, si také sebou nesou následky v podobě ztracení iluzí o společnosti, která by měla každému jedinci zajistit ochranu proti jakékoli formě násilí. Lo-vasová (2006, s. 15)

### 3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ HRY

Třetí kapitola mé bakalářské práce se věnuje sociálně patologickým hrám, které slouží pedagogům k zmapování vztahů ve třídě, odhalování a předcházení vzniku šikany.

Sociálně patologické hry plní mnoho cílů:

- lepší poznávání kolektivu, sblížení a stmelení;
- trénování ohleduplnosti;
- vedení žáků k zaobírání se svými pocity a pocity druhých;
- učení, kdy je důležité dopřát pozornost svým spolužákům;
- zamýšlení se nad vztahy ve skupině a řešení vyskytujícího se problému;
- upevňování pozitivního hodnocení druhých.

Sociálně patologických her je mnoho (např. Neviditelný, Víš o mě, Harry Potter, Hra s tečkami, Améba, Tvorba pravidel, Divadlo fórum, Místo po mé pravici, Klávesnice apod.) Uvedla jsem pět sociálně patologických her, které mě zaujaly – Řazení na čáře, Gordický uzel, Škála k hodnotám, Let nad Prahou a Klubičko vztahů. Cílem vybraných her je zmapování vztahů ve třídě, prolomení ledů mezi žáky, stmelení kolektivu, spolupráce a týmová hra. (Švec, Jeřábková, Kolář, 2007)

#### 3.1 Icebreak - Řazení na čáře

##### **Potřebný čas**

10 minut

##### **Pomůcky**

Žádné.

##### **Cíle**

Na splnění úkolu spolupracuje celá třída. Komunikuje beze slov a dostanou se k sobě i ti, kteří by se vedle sebe nikdy neposadili.

##### **Postup hry**

Úkolem je seřadit se na čáře podle data narození. Při zařazování se do řady nesmějí komunikovat pomocí slov. Komunikují pouze neverbálně. Mohou se řadit podle měsíce, ve kterém se narodili, nebo od nejmladšího k nejstaršímu. Pro kontrolu každý řekne, kdy se narodil.



Vyučující provede krátkou reflexi, jak se dětem komunikovalo beze slov, co bylo příjemné a co nepříjemné.

Uvedená hra má i diagnostický potenciál, co se týká vztahů ve třídě. Během řazení můžeme sledovat, jakým způsobem spolu děti komunikují, zda komunikují se všemi, kdo komunikuje s nejvíce lidmi, kdo je případně na okraji, kdo si pouze hledá své místo v řadě a příliš se nezapojuje. (Švec, Jeřábková, Kolář, 2007)

### **3.2 Gordický uzel**

#### **Potřebný čas**

10 minut

#### **Pomůcky**

Žádné.

#### **Cíle**

Na splnění úkolu spolupracuje celá třída. Hra slouží k tzv. prolomení ledů ve třídě.

#### **Postup hry**

Třidu rozdělíme do dvou skupin a aktivita bude probíhat souběžně. Gordický uzel zavážeme. Všichni zavřou oči, jednu ruku natáhnou před sebe a chytí v prostoru za ruku někoho druhého. Stejný postup provedeme i s druhou rukou. Poté otevřeme oči. Úkol je rozmotat uzel, aniž by se pustili. Cílem je kruh, kde se budou všichni držet za ruce.

Během provádění reflexe učitelem můžeme mluvit o pocitech, co se dařilo a co bychom příště udělali jinak. (Švec, Jeřábková, Kolář, 2007)

### **3.3 Dynamická sociometrie - Škála k hodnotám**

#### **Potřebný čas**

15 minut

#### **Pomůcky**

Žádné.

#### **Cíle**

Žáci vyjádří svůj postoj k zadaným hodnotám.

### **Postup hry**

Úkolem žáků je vyjádřit svůj vztah k daným tématům a hodnotám tak, že se postaví na určité místo prostorové škály. Stěny místnosti můžeme použít jako ohraničení škály. U jedné stěny je 100 %, u protější stěny 0 %. Mezi těmito dvěma stěnami se může žák postavit kdekoli v prostoru na takové místo na škále, jehož hodnota popisuje můj vztah k dané věci. Nejdříve začínáme s obyčejnými tématy (např. škola) a postupně zacílíme k tématu (např. agresivita). Hru končíme něčím pozitivním (např. mít někoho blízkého). Říkáme jednotlivé témata. Žáci se postaví na některé místo, a poté je vyzveme ke komentářům – Z jakého důvodu stojíte tady?

Požádáme žáky, aby se vyjádřili k dalším hodnotám a tématům: letošní jaro, naše škola, přátelství, násilí, Romové, umět nesouhlasit s druhými, fyzická síla, naše třída, dodržování pravidel, pomoc druhým, mít někoho blízkého.

Během komentářů, tedy v průběhu hry provádíme reflexi. (Švec, Jeřábková, Kolář, 2007)

## **3.4 Let nad Prahou**

### **Potřebný čas**

15 minut

### **Pomůcky**

Žádné.

### **Cíle**

Žáci se rozdělí do skupin o počtu 1 – 4 členů. Cílem této hry je mapování podskupin a osamělých jedinců.

### **Postup hry**

Učitel požádá děti, aby se rozdělili do skupin od 1 do max. 4 členů pro let vyhlídkovým letadlem nad Prahou, který vyhrála jejich škola.

### **Otázky pro reflexi**

Popiš, jak probíhalo rozdělování?

Na základě čeho ses rozdělil právě takto?

Co jsi během rozdělování prožíval? Jak moc jsi se bál, abys nezůstal sám?

Co můžeš udělat, když vidíš někoho stát samotného?

V jakých situacích v životě tvé třídy se stává, že se dělíte do skupinek?

V jakých situacích v životě tvé třídy se stává, že někdo zůstane sám?

Co můžeš udělat pro to, aby nikdo nezůstal sám?

Co můžeš udělat pro to, abys nezůstal o samotě?

Co si z toho můžeš odnést do třídního života? (Švec, Jeřábková, Kolář, 2007)

### **3.5 Klubičko vztahů**

#### **Potřebný čas**

20 minut

#### **Pomůcky**

Klubko vlny.

#### **Cíle**

Posílení sebedůvěry jednotlivců a posílení vzájemných vztahů ve skupině.

#### **Průběh hry**

Děti se posadí do kruhu. Pedagog má klubičko vlny. Klubičko si děti začnou házet tak dlouho, dokud se mezi nimi nevytvoří „pavučina“. Každý, kdo dostane klubko, si odmotá kus vlny a hodí ho dalšímu kamarádovi. Když klubko hází, má za úkol mu říct, něco, co se mu na něm líbí, co obdivuje, co mu udělalo radost atd. podmínkou je hodit klubičko vždy tomu, kdo ještě klubičko neměl. Když se vystřídají všichni, klubko vlny se vrátí zpátky k lektorovi a pavučina se uzavře.

Pedagog zahájí diskuzi o vztazích a reflexe vztahů ve třídě. Pavučina mezi dětmi je modelem jejich vztahů ve třídě. Co se stane, když někdo za vlnu zatahá? Co se stane, když někdo odejde? Co se stane, když někdo nedrží svou nit pevně?

Poté pomalu pavučinu z vlny rozmotají. Opět si hází klubko vlny, tentokrát pozpátku. Každý na něj namotá vlnu, než ho pošle dál.

#### **Reflexe**

Jak se Vám dařilo vymýšlet pěkné věci?

Jaký jste měli pocit, když Vám někdo hodil klubko vlny?

Jaký jste měli pocit, když mezi námi byla viditelná pavučina? (Švec, Jeřábková, Kolář, 2007)

## **II. PRAKTICKÁ ČÁST**

## 4 PŘÍPRAVA VÝZKUMU

### 4.1 Výzkumný problém

Ve svém výzkumu jsem se zaměřil na zmapování jevu šikany mezi žáky 2. ZŠ. K zásadním problémům dnešní doby nepochybně patří šikanování, které se v plné síle začíná projevovat mezi žáky základních škol. Věk agresorů se čím dál více snižuje a jejich činy jsou hrubější a surovější.

Při studiu odborné literatury nad problematikou šikany jsem se rozhodla zaměřit svůj výzkum na konkrétní předměty výzkumu. Svůj výzkum jsem pojala jako studii o výskytu a povaze šikany v dané škole 2. ZŠ. Předmětem výzkumu je zjištění, jakým způsobem se nejčastěji projevuje šikana a jak často jsou děti šikanovány. Dalším předmětem průzkumu je zjištění věku, v kterém se dnes děti dostávají do kontaktu s šikanou. Dále jsem se zajímala jaký je vztah mezi šikanováním žáka a jeho prospěchem.

Pro svůj výzkum jsem zvolila deskriptivní a relační typ výzkumného problému.

### 4.2 Cíl výzkumu

Výzkum mé bakalářské práce jsem zaměřila na problematiku šikany na druhém stupni základní školy. Oslovila jsem žáky druhého stupně základní školy v okrese Uherském Hradišti, kde žáci obdrželi k vypracování krátký dotazník. Cílem výzkumu praktické části bakalářské práce bylo zjistit, jaký druh šikany se nejčastěji objevuje mezi žáky druhého stupně ZŠ, jak často jsou děti šikanovány, v jakém věku je nejčastější výskyt šikany a zda jsou děti s lepším prospěchem častěji šikanovány než děti s horším prospěchem.

### 4.3 Hypotéza

Vašutová (2008) uvádí, že obětí je zpravidla dítě, které se nějakým způsobem odlišuje od svých spolužáků. Odlišnost jedince může být i nadprůměrný intelekt žáka. Z tohoto důvodu jsem si stanovila hypotézu H1 a budu ověřovat, zda jsou děti s lepším prospěchem častěji šikanovány, než děti s horším prospěchem. K potvrzení nebo vyvrácení hypotézy bylo zapotřebí vyhodnotit otázku č. 3 (Jaké známky máš nejčastěji na vysvědčení?) a otázku č. 7 (Ublížíte nebo ubližoval někdo ze školy tobě?).

Stanovená hypotéza:

Hypotéza H1: Děti s lepším prospěchem jsou častěji šikanovány, než děti s horším prospěchem.

#### **4.4 Metoda výzkumu**

Ve své bakalářské práci jsem zvolila metodu kvantitativně orientovaného výzkumu a k výzkumu jsem použila dotazník.

##### **Dotazníková metoda**

Dotazník je tvořený ze dvou částí. První část se skládá z informativních položek dotazníku obsahující jméno osoby, která dotazník zadává. Dále jsou zde vysvětleny cíle dotazníku, které vedou respondenty k motivaci vyplnění odpovědí a poděkování respondentům za jejich spolupráci. Ve druhé části jsou položeny samotné otázky, které se skládají z demografických a výzkumných položek. Dotazník obsahuje celkem 16 otázek, uzavřených a polootevřených. První tři otázky jsou základní otázky, týkající se pohlaví žáků, třídy, kterou navštěvují a školního prospěchu. Další otázky v dotazníku jsou položeny konkrétněji a jsou zaměřené na vztahy mezi spolužáky, sociální začlenění do kolektivu třídy a na problém šikany (např. zda se žáci někdy se šikanou setkali a jakým nejčastějším způsobem se ubližuje). Dotazník je uveden v Příloze č. 1.

Výhodou dotazníkové metody je, že umožňuje hromadné získávání údajů o velkém počtu respondentů při nízkých nárocích na čas.

Dotazník jsem vytvořila na základě standardizovaného dotazníku od Michala Koláře, který je uveden jako Příloha č. 2. Vzhledem k výzkumnému problému a stanovených cílů výzkumu jsem některé dotazníkové položky částečně upravila a jiné úplně vynechala.

#### **4.5 Výzkumný vzorek**

Žáci na druhém stupni ZŠ se setkávají s mnoha změnami. Přestupují z prvního stupně ZŠ na druhý stupeň, jsou součástí nového kolektivu, který se stmeluje. Další velkou změnou prochází každý jedinec v období dospívání, kdy se mění jeho chování a reakce na různé podněty. Domnívám se, že právě žáci druhého stupně ZŠ jsou nejvíce ohroženi šikanou. Z tohoto důvodu jsem si zvolila pro výzkum mé bakalářské práce výzkumný vzorek žáky druhého stupně ZŠ.

Výzkumný vzorek jsou žáci všech tříd druhého stupně ZŠ, tedy žáci 6. třídy až 9. třídy. Výzkumný vzorek tvořilo celkem 241 respondentů, z toho 135 dívek a 106 chlapců.

#### **4.6 Sběr dat**

Výzkumu se zúčastnila základní škola v okrese Uherském Hradišti. Sběr dat se konal v měsíci červen roku 2013 ve vyučovacích hodinách.

Z důvodu získání co největšího počtu respondentů zvolila jsem již zmíněnou metodu dotazníku. Poprosila jsem vyučující, aby provedli dotazníkové šetření. Před rozdělením dotazníků byl respondentům vysvětlený záměr výzkumného šetření, zdůrazněna anonymita a zároveň požádání o pravdivé odpovědi. Nebyl stanoven žádný čas k vyplnění dotazníku a každý žák mohl pracovat svým vlastním tempem.



## 5 INTERPRETACE A ANALÝZA DAT

V kapitole 4 jsem se zaměřila na interpretování výsledků výzkumu. Pro získaná data jsem vytvořila v programu Microsoft Excel tabulku, do které jsem zjištěné výsledky zaznamenala a následně vyhodnotila. Každou otázku jsem vyhodnotila zvlášť a k ní zhotovila odpovídající grafické znázornění, díky kterému jsou výsledky přehlednější. Pro větší přehlednost jsou získané přepočítané výsledky uvedeny v grafu již pouze v procentech.

Dále jsem ověřovala hypotézu pomocí testu dobré shody chí-kvadrát, která zkoumala závislost mezi dvěma skupinami proměnných, z nichž jednu skupinu jsem považovala za nezávislou a druhou za závislou. (Chráška, 2007, s. 82)

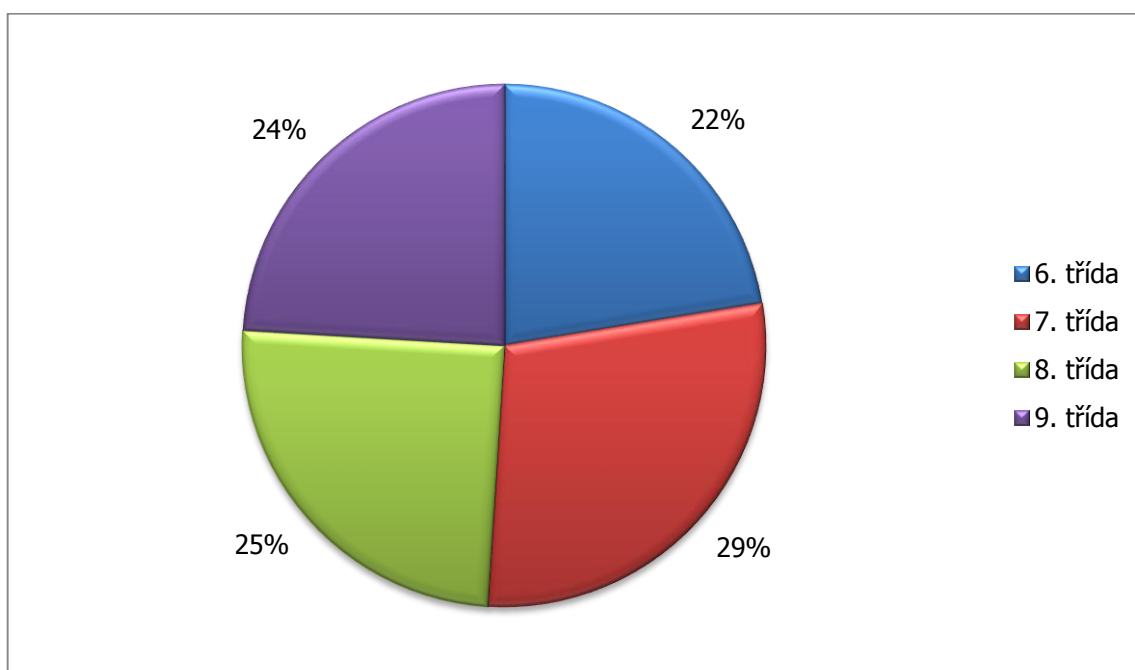
### 5.1 ANALÝZA DEMOGRAFICKÝCH POLOŽEK

#### Pohlaví respondentů

Respondenty tvořilo 106 chlapců (44%) a 135 dívek (56%).

#### Navštěvovaná třída respondentů

Jelikož se jednalo o žáky 2. ZŠ, respondenti byly z 6. třídy (22%), 7. třídy (29 %), 8. třídy (25 %) a 9. třídy (24 %).

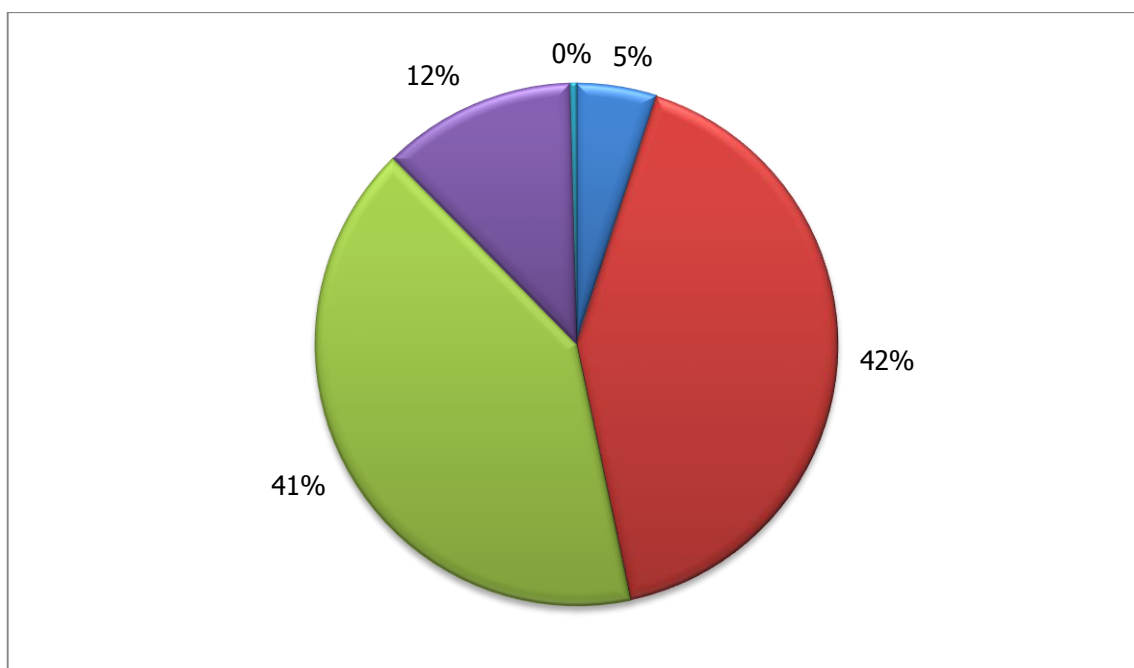


Graf 1. Navštěvovaná třída respondentů (Vlastní zpracování)

## 5.2 ANALÝZA VÝZKUMNÝCH POLOŽEK

### Jaké známky máš nejčastěji na vysvědčení?

U této uzavřené otázky měli respondenti na výběr z pěti možností. Samé jedničky mělo na vysvědčení 5 % žáků, jedničky a dvojky 42 %, jednu a více trojek 41 %, jednu a více čtyřek 12 % žáků a odpověď jednu a více pětěk neuvedl žádný žák.



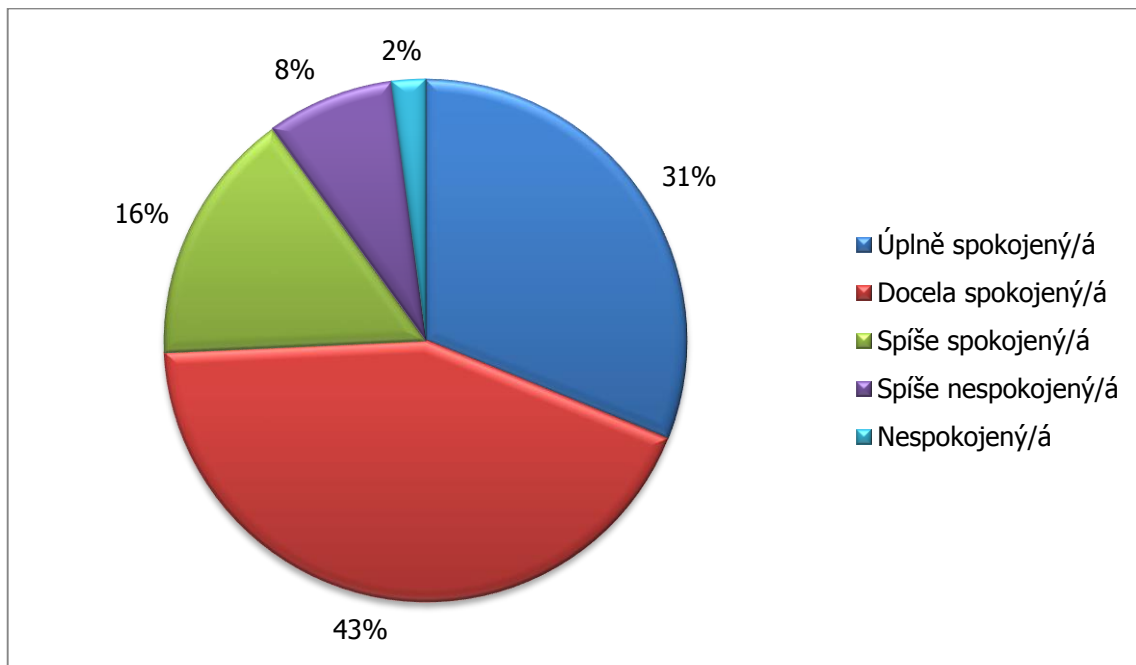
Graf 2. Znamky na vysvědčení (Vlastní zpracování)

Z výsledků vyplývá, že výrazně lepší prospěch (samé jedničky, jedničky a dvojky) má 114 žáků (47 %), průměrný a podprůměrná prospěch má 127 žáků (53 %).

### Jsi rád (a) ve své třídě?

Respondenti měli u otázky 4 na výběr z pěti odpovědí. Svoji odpověď vyjádřili číslem na stupnici od jedničky do pětky. 1 = úplná spokojenost, 5 = úplná nespokojenost. Téměř polovina (43%) je ve své třídě docela spokojená, 31 % úplně spokojena a 16 % spíše spokojená. Získané výsledky hodnotím celkově velmi pozitivně. Našlo se zde 8 % respondentů, kteří se cítí ve své třídě spíše nespokojeně a 2 % respondentů, kteří nejsou rádi ve své třídě, jsou

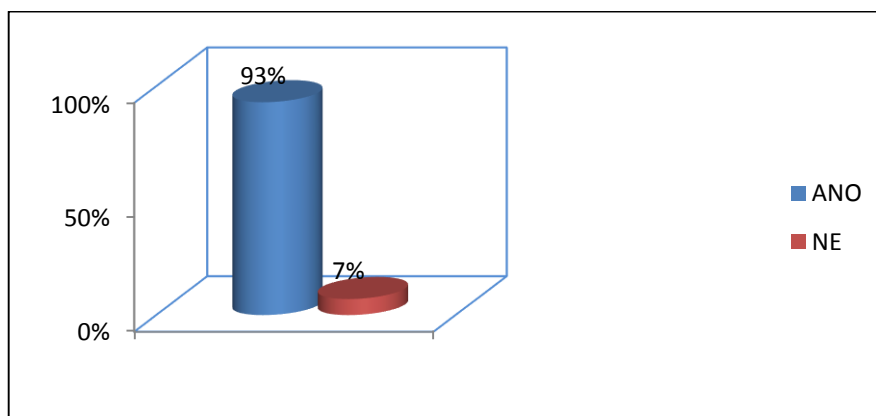
nespokojeni. Z těchto respondentů, kteří se cítí ve své třídě spíše nespokojeně nebo nespokojeně, je nebo bylo obětí šikany.



Graf 3. Spokojenost ve své třídě (Vlastní zpracování)

### Máš ve třídě dobrého kamaráda?

Výběr odpovědí zde byl Ano – Ne. Téměř všichni respondenti (93 %) odpověděli na otázku kladně, tedy mají ve své třídě dobrého kamaráda. Menší část respondentů (7 %) zde nemá žádného dobrého kamaráda.



Graf 4. Kamarádi ve třídě (Vlastní zpracování)

Většina autorů uvádí jako první signál, že něco nemusí být v pořádku, izolovanost dítěte a případně jeho následné vyloučení z kolektivu. Takové dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, nenavštěvují ho doma žádní spolužáci a není zváno na návštěvy k jiným dětem. Respondenti, kteří uvedli, že nemají ve své třídě kamaráda (celkem 17), se i přesto cítí ve třídě většinou spokojeně. Proč některé děti nemají ve své třídě žádného dobrého kamaráda, si můžeme vyložit několika možnostmi. Tyto žáci mohou mít svého kamaráda v jiné třídě, v sousedství anebo v zájmovém kroužku.

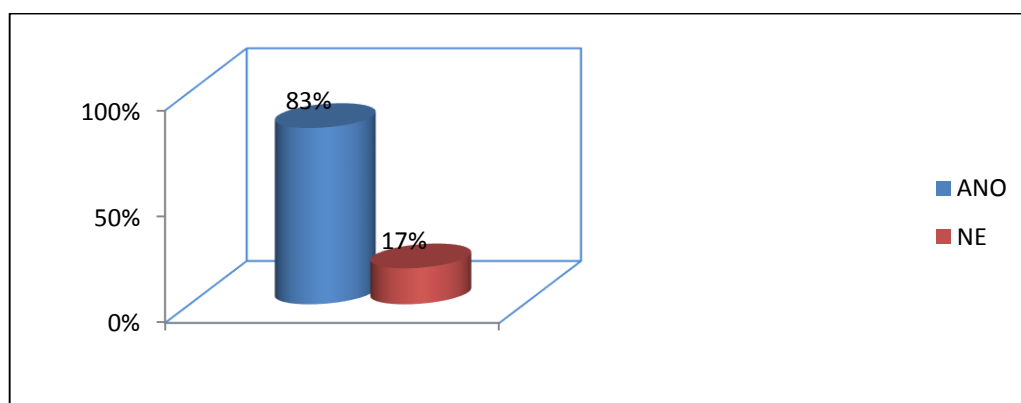
Celkový výsledek je velmi pozitivní a to z hlediska, že si mohou žáci vzájemně pomáhat. Výsledek vypovídá o celkovém dobrém třídním klimatu.

### Máte ve třídě nějaké party?

Otázka byla pro mě důležitá z hlediska zjištění, zda se kolektiv ve třídách člení na nějaké menší skupinky, party. Jedinec, který patří do nějaké party, přijímá myšlení skupiny, ztrácí svoji osobnost a zároveň nabývá pocitu, že nikdo nenese v rámci party za nic vinu.

Možné odpovědi stejně jako v předchozí otázce byly Ano – Ne.

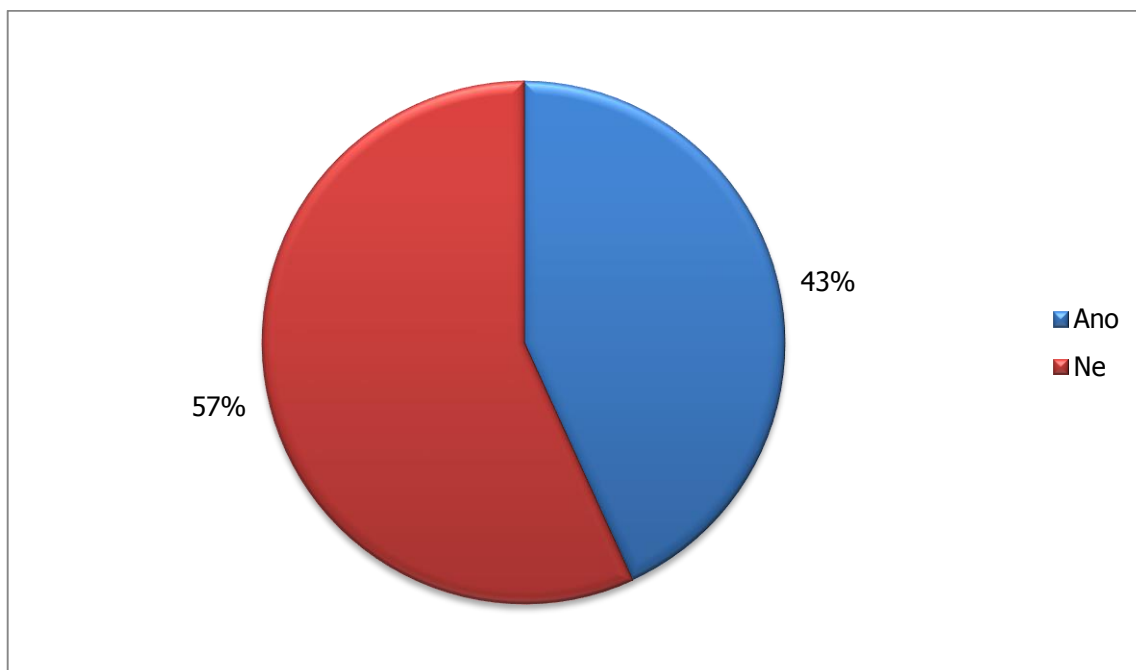
Analýzou dat bylo zjištěno 83 % výskyt skupinek ve třídách. 17 % respondentů uvedlo zápornou odpověď.



Graf 5. Party ve třídě (Vlastní zpracování)

**Ublížíte (nebo ubližoval) někdo ze školy tobě?**

Cílem otázky bylo dozvědět se, zda mají děti osobní zkušenost s ubližováními (psychickým nebo fyzickým) ve škole. Byly vypracovány dva grafy. První graf znázorňuje počet obětí, kterým je ubližováno. Druhý graf zobrazuje nejvíce šikanou ohroženou třídu.

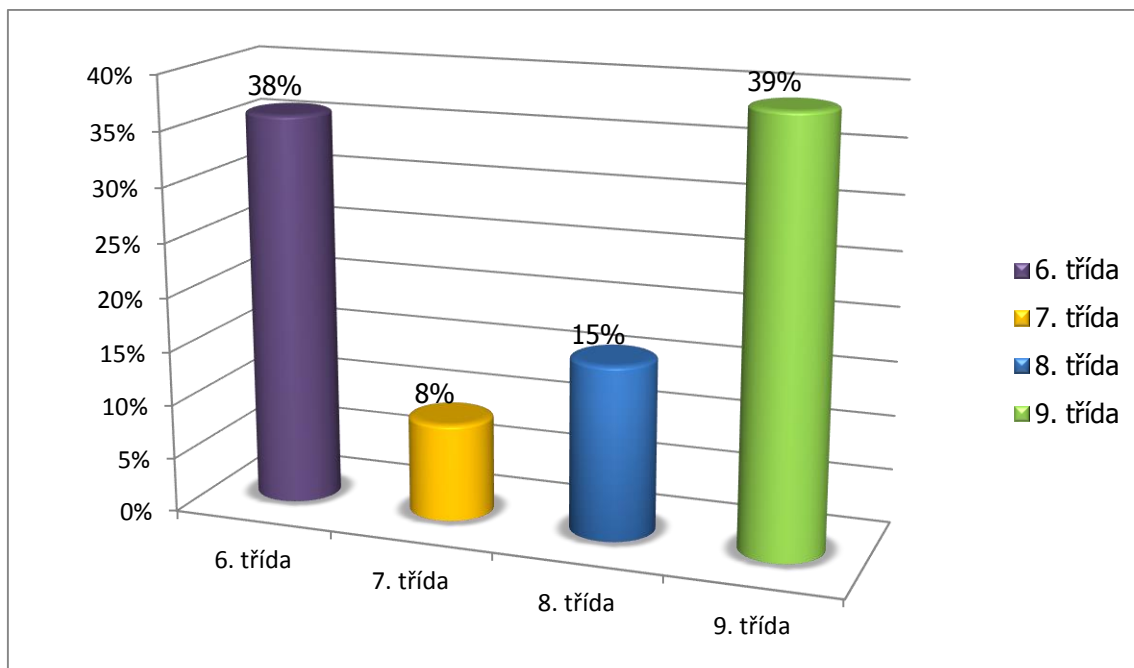


Graf 6. Ublížování ve škole (Vlastní zpracování)

Téměř polovina žáků (43 %) odpovědělo, že se někdy stali obětí šikany nebo jim je stále ubližováno. Ostatních (57 %) respondentů odpovědělo záporně.

Výsledek analýzy dat je alarmující a to i z důvodu, že se mnohdy nedozvíme o tom, že je někomu ubližováno.

Pilotní projekt Minimalizace šikany, který byl proveden na 17 vybraných školách v letech 2005 – 2007 a kterého se zúčastnilo 1358 žáků, potvrdil podobné výsledky. Celkem 40 % dětí uvedlo, že bylo ve škole šikanováno. Podobný vysoký výskyt jevu šikany na českých školách (okolo 40 %) uvedly výzkumy, které proběhly v letech 1999 a 2001. (Vykopalová, 2008) V provedeném výzkumu je tento výsledek nepatrně nižší (34 %).



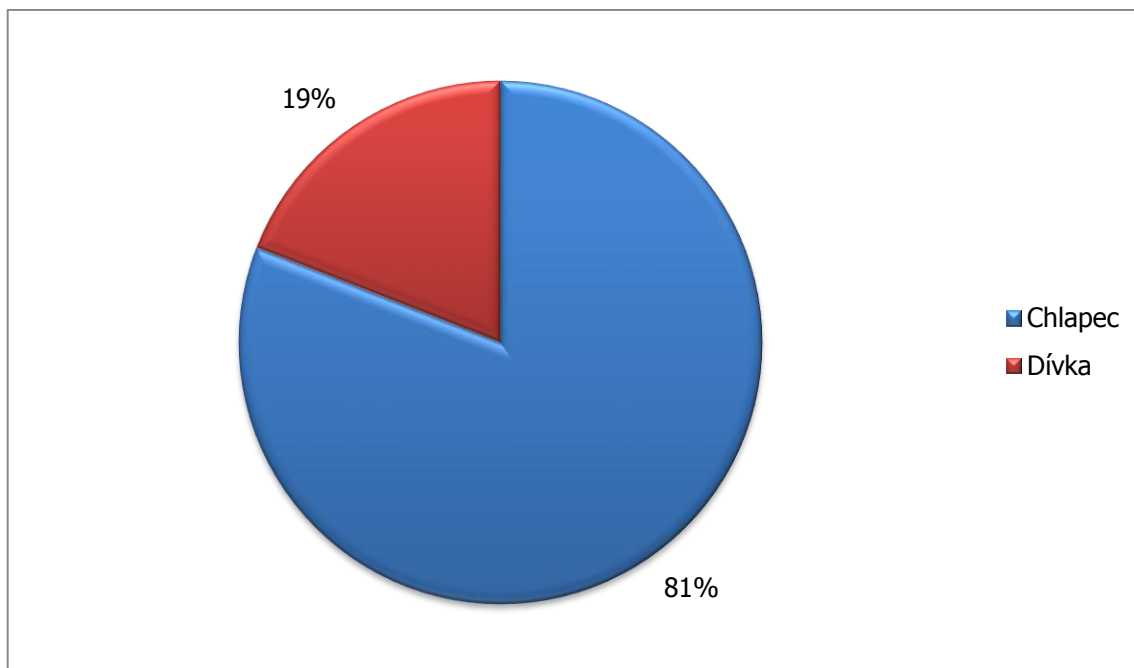
Graf 7. Šikana v jednotlivých třídách (Vlastní zpracování)

Nejvíce ohroženy šikanou jsou žáci 9. tříd (39 %) a 6. tříd (38 %). Žáci 8. tříd se obětmi šikany stávají z 15 %. Žáci 7. třídy jsou šikanováni nejméně (9 %).

Důvodem proč jsou žáci 6. tříd a 9. tříd nejvíce ohroženi šikanováním může být ten, že žáci 6. tříd ztratili přestupem z prvního stupně na druhý stupeň své spolužáky a kamarády, hledají si spolužáky nové a kolektiv se stmeluje. Žáci mají potřebu zaujmout a upoutat na sebe pozornost. Naopak žáci 9. tříd prochází pubertou, jsou silnější, dominantnější a stávají se členy různých skupinek, kdy dávají členové jasně najevo agresi a násilí.

#### **Pokud ti někdo ubližuje (nebo ublížil), je to chlapec nebo dívka?**

Cílem otázky uvedené otázky měli respondenti na výběr ze dvou možností odpovědi Ano – Ne.



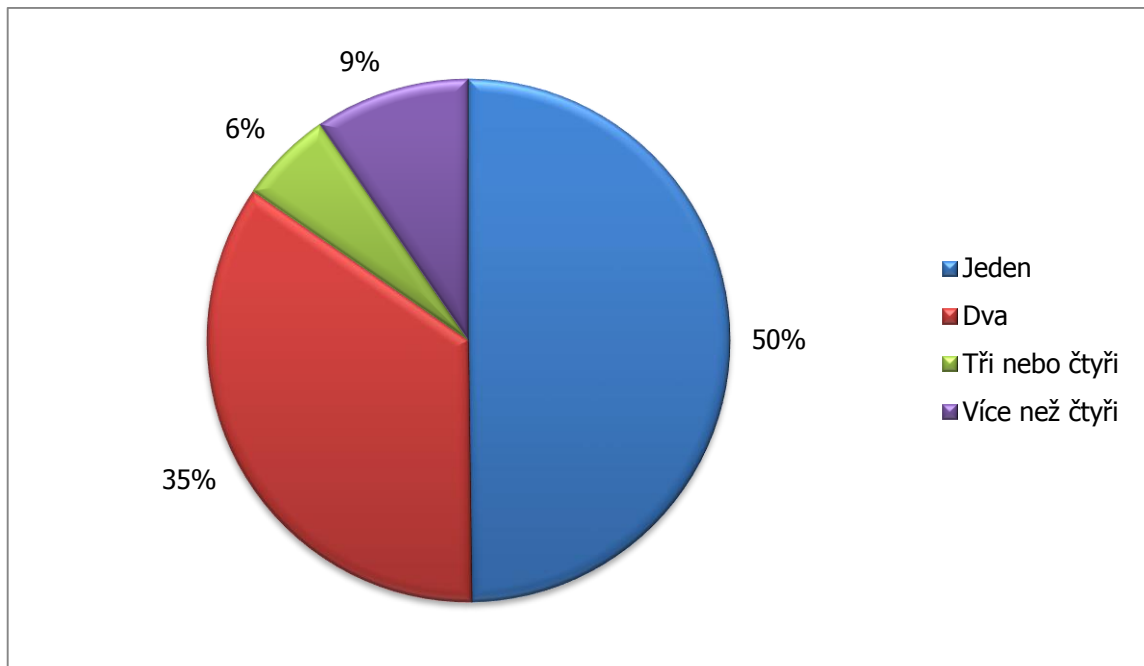
Graf 8. Ublíživání chlapci a dívkami (Vlastní zpracování)

Analýza dat naznačuje, že častějšími iniciátory ubližování jsou chlapci (81 %) než dívky (19 %). Dalo by se říct, že se tento výsledek dal očekávat. Chlapci jsou silnější, více se perou a soutěží o postavení ve třídě.

Obecné výzkumy zaměřené na šikanu také prokazují častější iniciátory ubližování chlapce. Z výsledků pilotního projektu Minimalizace šikany plyne, že častěji šikanují chlapci (68 %) než dívky (20 %). (Vykopalová, 2008) Z průzkumů je jasně zřejmé, že chlapci ubližují častěji než dívky.

#### **Pokud ti někdo ubližuje (nebo ublížil), kolik jich je?**

Možností na odpověď měli respondenti 4 - ubližoval jim jeden žák, dva, tři nebo čtyři a více než čtyři.



Graf 9. Počet agresorů (Vlastní zpracování)

50 % respondentů uvedlo, že jim bylo ubližováno jedním žákem, 35 % mělo zkušenost s ubližováním dvou žáků a 11 % uvedlo, že jim bylo ublíženo více než čtyřmi žáky. Tři nebo čtyři žáci ubližovali 6 % žákům.

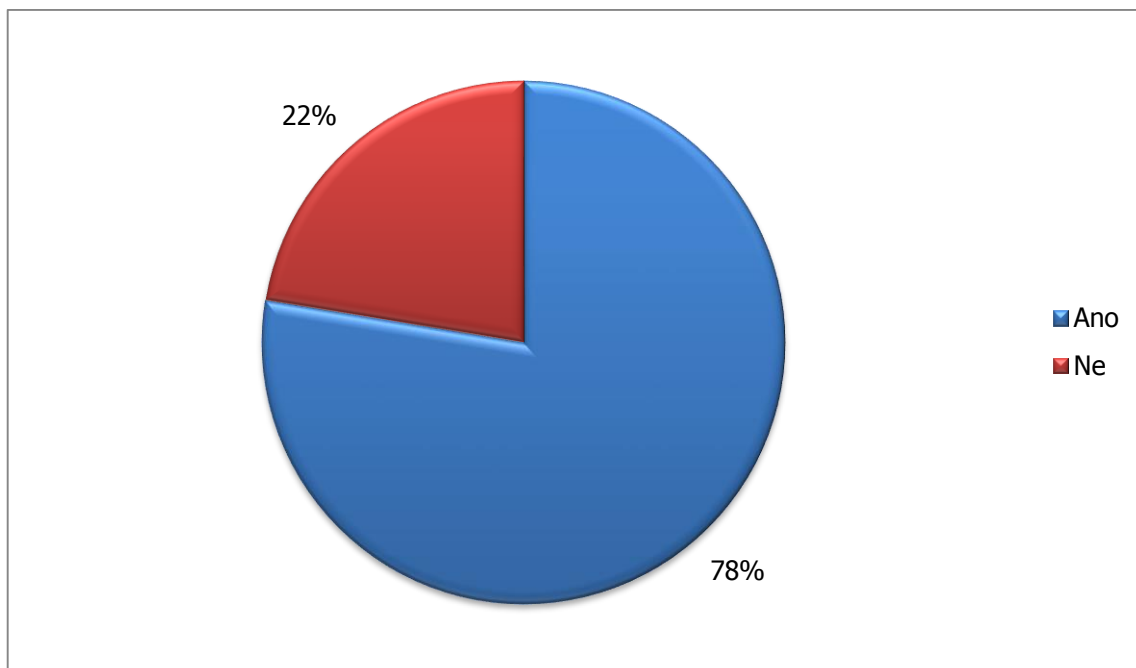
Výsledky pilotního projektu Minimalizace šikany jsou shodné. Pilotní projekt udává, že je nejčastějším agresorem jeden (34 %) nebo dva agresori (24 %). (Vykopalová, 2008)

### **Pokud ti někdo ubližuje (nebo ublížil), stalo se to vícekrát?**

Cílem otázky č. 10 bylo zjistit, zda bylo žákům ublíženo pouze jednorázově fyzicky či psychicky, nebo se jednalo o opakované ubližování.

Jak je z níže uvedeného grafu patrné, 78 % žáků odpovědělo, že jim bylo ublíženo opakovaně a v 22 % došlo k jednorázovému ublížení.



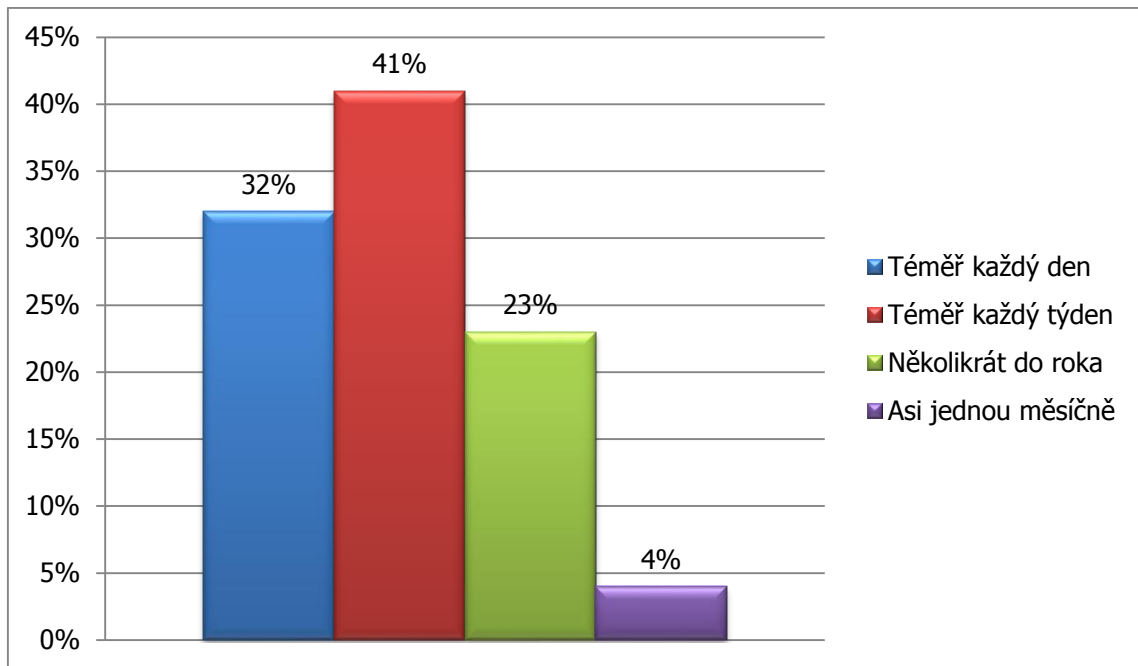


Graf 10. Opakovanost ubližování (Vlastní zpracování)

#### **Pokud se to stalo vícekrát, jak často?**

Tuto otázku jsem položila respondentům z důvodu zjištění intenzity opakovaného ubližování. Respondenti měli na výběr ze čtyř odpovědí (téměř každý den, téměř každý týden, asi jednou měsíčně a několikrát do roka).

Z grafu lze vyčíst, že téměř každý týden bylo šikanováno 41 % žáků a 32 % žáků bylo šikanováno intenzivně každý den. Ve 23 % případů bylo šikanováno několikrát do roka a zbylé 4 % asi jednou měsíčně.

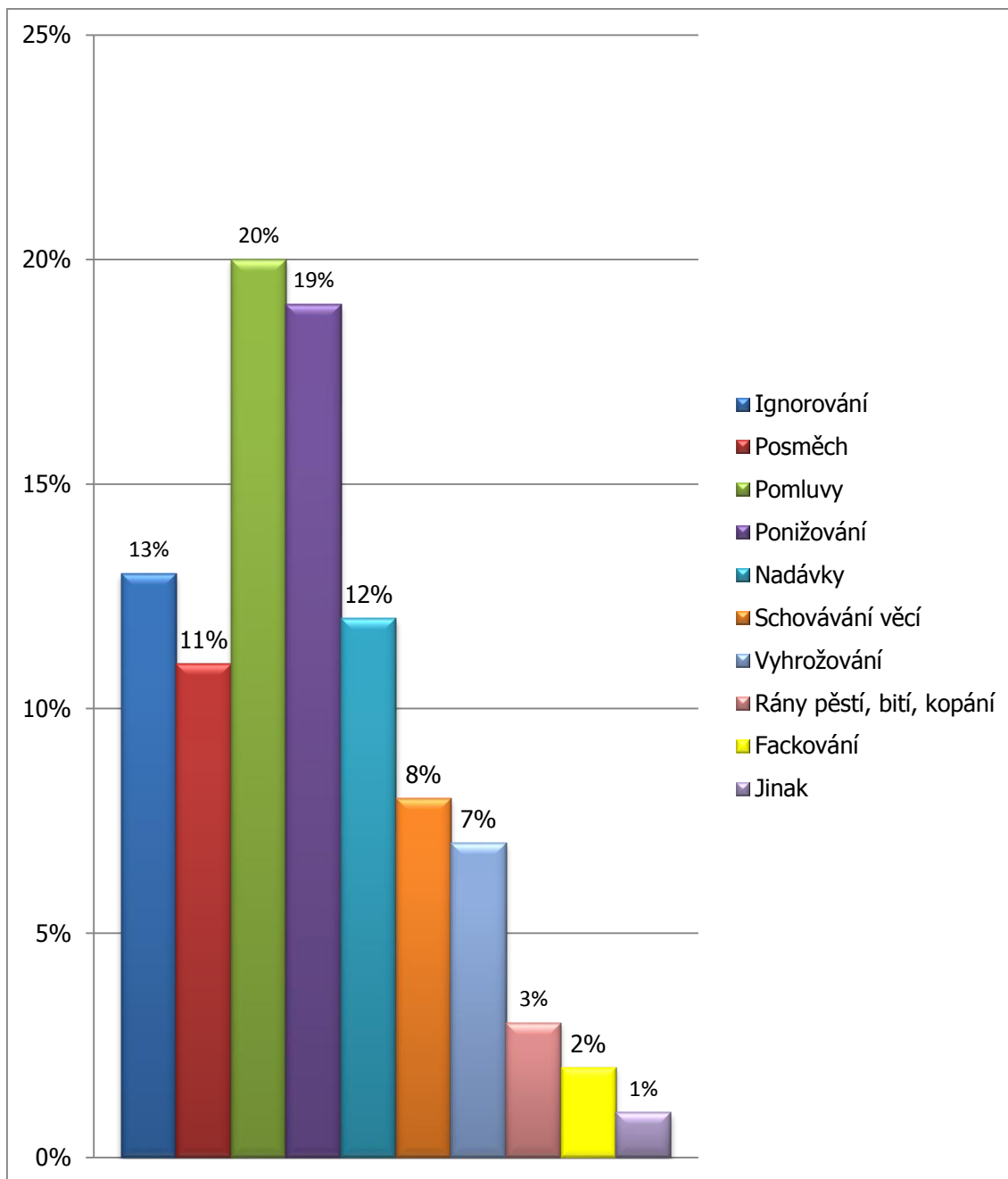


Graf 11. Frekvence ubližování (Vlastní zpracování)

### Jakým nejčastějším způsobem se to děje?

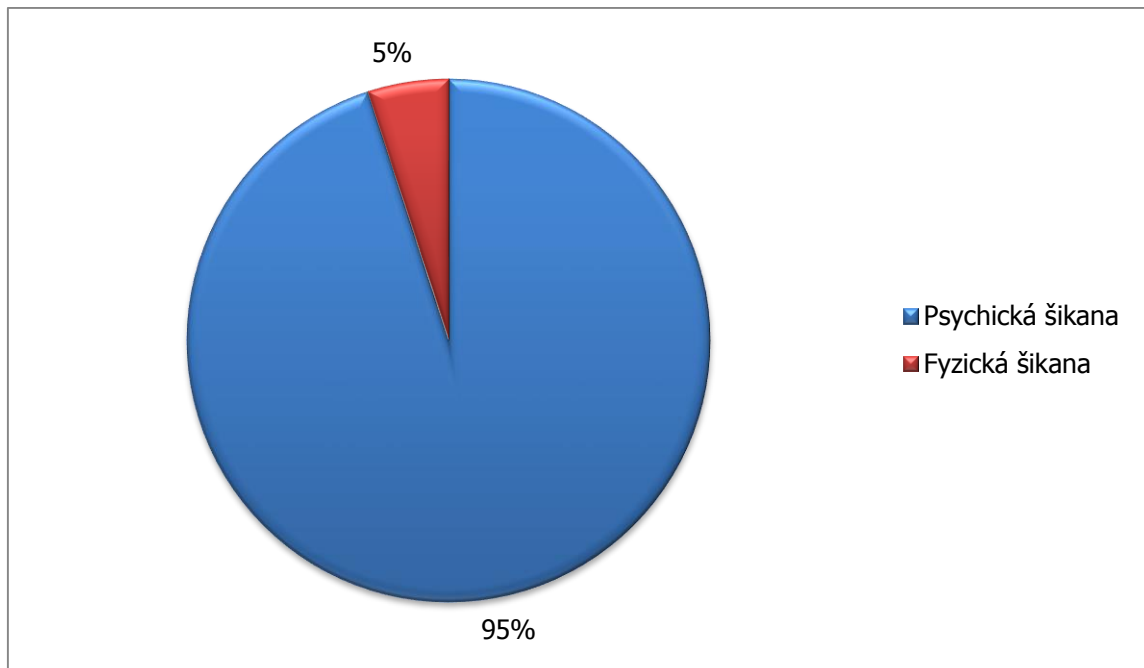
Zde se jedná o polootevřenou otázku, kde měli respondenti na výběr z 9 uzavřených odpovědí a jedné otevřené varianty. Odpovědi byly sestaveny z různých forem šikany. Otázka zjišťovala, jakou nejčastější formou probíhala šikana.

Vypracovala jsem dva grafy. První graf zobrazuje formy šikany. Druhý graf zobrazuje, zda se jednalo o šikanu psychickou nebo fyzickou.



Graf 12. Formy šikany (Vlastní zpracování)

Z výše uvedeného grafu je zřetelně vidět, že je v největší míře (20 %) ubližováno formou pomluv a ponižování (19 %). Dalším nejčastějším způsobem ubližování je ignorování (13 %) a o jedno procento méně (12 %) nadávky. 8 % žáků uvedlo schovávání věcí a 7 % vyhrožování. Naopak nejméně se vyskytují rány pěstí, bití a kopání (3 %). Po 2 % získaly odpovědi fackování a 1 % žáků zvolilo jako odpověď jiné ubližování (zkoulování sněhem, ničení věcí a dělání naschválů).

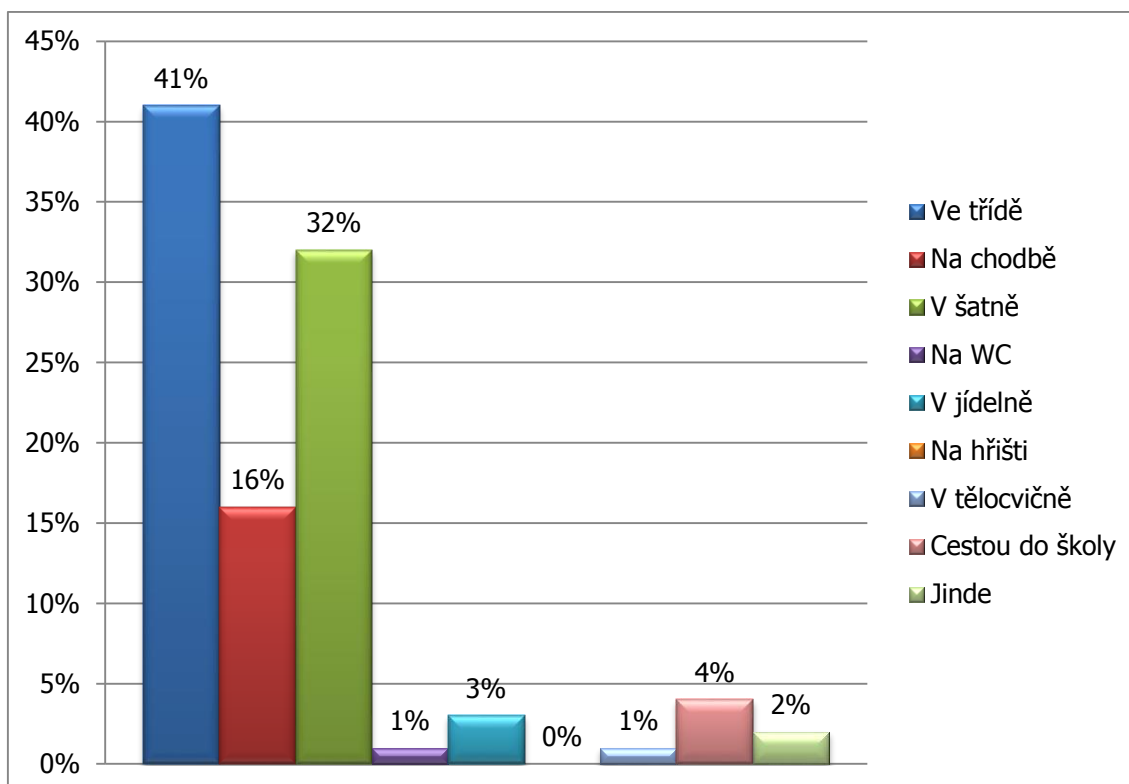


Graf 13. Typ šikany (Vlastní zpracování)

Z grafu je patrné, že nejvíce (95 %) bylo ubližováno žákům šikanou psychickou. Zbýlých 5 % žáků zažilo fyzickou šikanu.

**Pokud ti někdo ubližuje (nebo ublížil), kde ti ubližovali?**

Druhou polootevřenou otázkou je otázka č. 14, která zjišťuje nejčastější místo, kde je oběti ubližováno. Na výběr bylo 8 možností odpovědi a 9 odpověď nabízela otevřenou variantu.

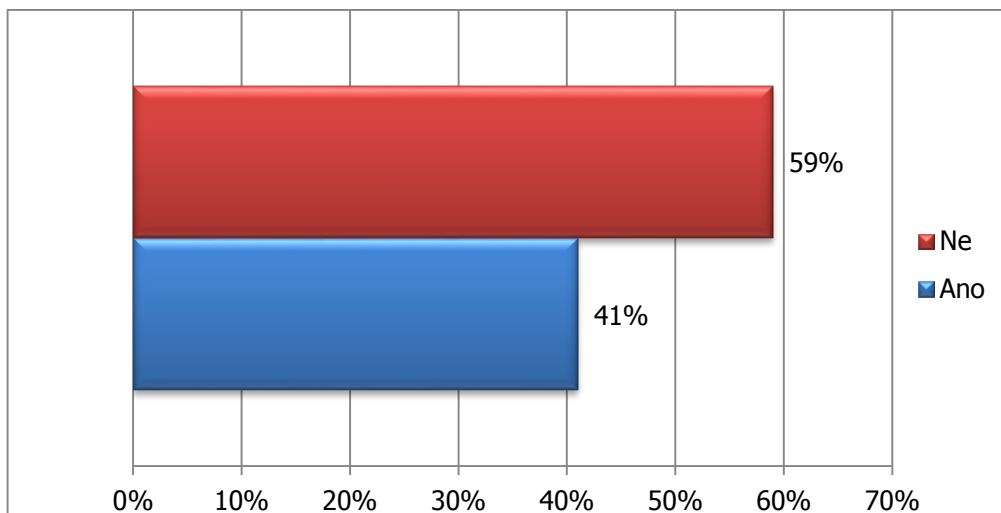


Graf 14. Místo ubližování (Vlastní zpracování)

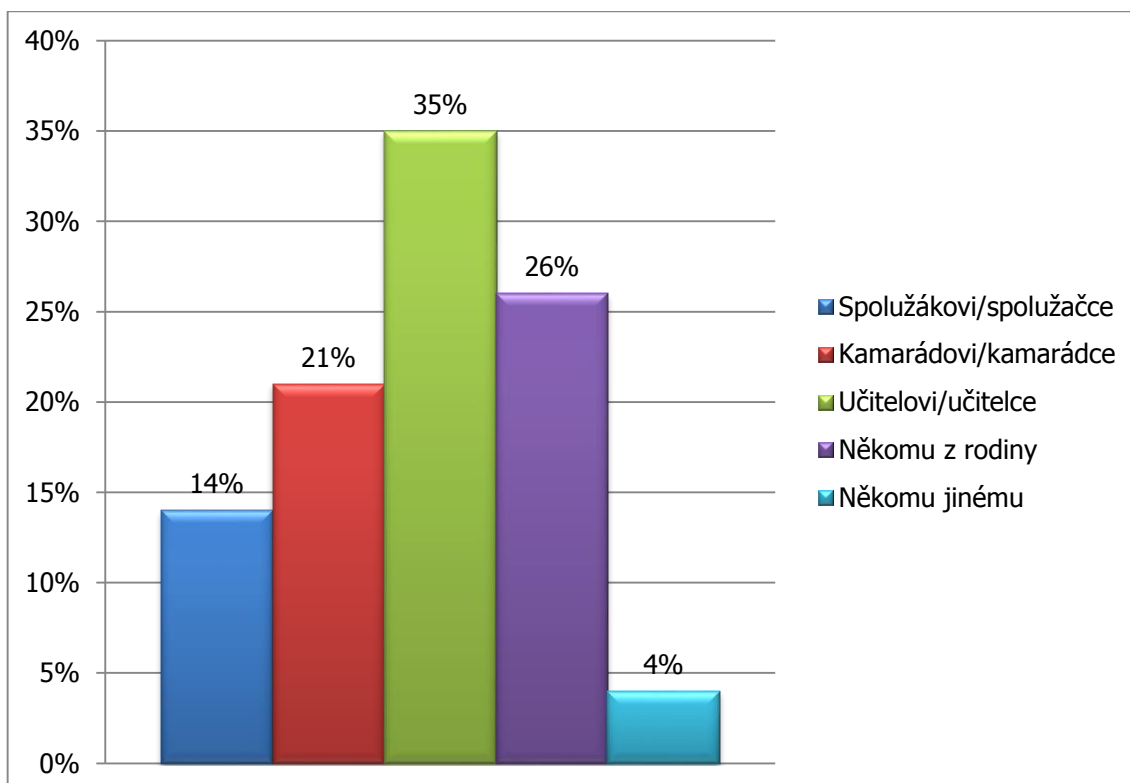
Nejvíce se žákům ubližuje ve třídě (41 %) a v šatně (32 %), dále pak na chodbě (16 %). Nejméně dětí bylo napadeno cestou ze školy (4 %), v jídelně (3 %), v tělocvičně (1 %) a na toaletě (1 %). Uvedené 1 % ubližování na toaletě mně nejvíce překvapilo. Očekávala bych, že právě na toaletě, kde jsou děti bez dozoru, se bude využívat nejvíce k ubližování a šikaně. 2 % dětí uvedlo, že bylo napadeno jinde (o volné hodině). Družinu jako možnost odpovědi nezvolil žádný žák.

#### **Pokud ti někdo ubližuje (nebo ublížil), řekl (a) jsi o tom někomu?**

Porovnáme-li si výsledky, zjistíme, že z celkového počtu 241 respondentů se někomu svěří 99 dětí (41 %) s šikanováním. Zbývajících 142 žáků (59 %) uvedlo zápornou odpověď. Je možné, že se děti bojí někomu svěřit z důvodu, že jim je vyhrožováno iniciátory šikany.



Graf 15. Svěření se o šikaně (Vlastní zpracování)

**Pokud jsi to někomu řekl (a), tak komu?**

Graf 16. Osoby, kterým se svěřují oběti šikany (Vlastní zpracování)

Z grafu lze vyčíst, že největší důvěra směřuje k učiteli/učitelce (35%). O něco méně obětí se svěřilo někomu z rodiny (26 %) a 21 % obětí se svěřilo svému kamarádovi/kamarádce.

Spolužákovi/spolužačce se svěřilo 14 % obětí a zbylé 4 % se svěřilo s šikanováním někomu jinému.

Pilotní průzkum Minimalizace šikany uvádí odlišné výsledky. Oběti uvedly, že se nejčastěji svěřují kamarádům (45 %) a rodičům (39 %). (Vykopalová, 2008) V našem případě se oběti svěřují kamarádům až na třetím místě (21 %), po svěřením se ubližováním svému učiteli/učitelce nebo někomu z rodiny.

### **Pokud jsi to někomu řekl (a), pomohl ti?**

Odpovědi u otázky č. 16 byly téměř srovnatelné. Pokud se respondenti na někoho s prosbou o pomoc obrátili, téměř vždy se jim dostalo pomoci (48 %). 52 % respondentů se pomoci nedostalo.

## **5.3 VYHODNOCENÍ HYPOTÉZY**

### **Hypotéza 1**

Hlavní úlohou této kapitoly je ověření hypotézy H1 stanovené na začátku práce pomocí statistického výpočtu.

**Hypotéza H1:** Děti s lepším prospěchem jsou častěji šikanovány, než děti s horším prospěchem.

**H0:** Respondenti s lepším prospěchem jsou stejně často šikanováni jako respondenti s horším prospěchem.

**HA:** Respondenti s lepším prospěchem jsou častěji šikanováni, než děti s horším prospěchem.

### **Pozorovaná četnost**

Tabulka 1: Relativní četnosti u hypotézy H1 (Vlastní zpracování)

|                 | Šikanováno | Nešikanováno | $\Sigma$ |
|-----------------|------------|--------------|----------|
| Vysvědčení 1; 2 | 84         | 30           | 114      |
| Vysvědčení 3; 4 | 19         | 108          | 127      |
| $\Sigma$        | 103        | 138          | 241      |

**Očekávaná četnost**

Tabulka 2: Test dobré schody chí-kvadrát k hypotéze H1 (Vlastní zpracování)

|                 | Šikanováno | Nešikanováno | $\Sigma$ |
|-----------------|------------|--------------|----------|
| Vysvědčení 1; 2 | 48,722     | 65,278       | 114      |
| Vysvědčení 3; 4 | 54,278     | 72,722       | 127      |
| $\Sigma$        | 103        | 138          | 241      |

Zvolená hladina významnosti: 0,05

Stupeň volnosti: 1

**Výpočet:**

$$X^2 = [(84 - 48,722)^2/48,722] + [(30 - 65,278)^2/65,278] + [(19 - 54,278)^2/54,278] + [(108 - 72,722)^2/72,722] = 25,544 + 19,065 + 22,929 + 17,114 = \mathbf{84,652}$$

Při stupni volnosti 1 a zvolené hladiny významnosti 0,05 dosáhla hodnota Chi-square 84,652. Hodnota je mnohem vyšší než uvádí statistické tabulky (3,84).

Výsledkem vyhodnocení je, že nulová hypotéza H0 byla vyvrácena. Hypotéza č. 1 se tedy potvrdila.

**5.4 INTERPRETACE A ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ VÝZKUMU**

Výzkum byl realizován v měsíci červnu 2013 pomocí dotazníkového šetření mezi 241 žáky druhého stupně ZŠ. Dotazník byl zaměřený na problematiku šikany (zda se žáci někdy s šikanou setkali, jak často a jakým způsobem se šikana projevuje, zda je vztah mezi šikanováním žáka a jeho prospěchem apod.).

- Mezi dotazovanými žáky se vyskytlo 43 % žáků, kteří se stali obětí šikany nebo jsou stále šikanováni.
- Iniciátory šikany jsou častěji chlapci.
- Oběti šikany se nejčastěji svěří svým učitelům nebo učitelkám.
- Žáci jsou nejčastěji šikanováni ve třídě.



- Žáci se častěji setkávají s opakovanou šikanou, která se nejvíce děje téměř každý týden.
- Žákům je nejčastěji ubližováno formou psychické šikany, která se nejčastěji děje ponižováním a pomluvami.
- Nejvíce šikanou ohrožené děti jsou žáci 6. třídy (věk 11 – 12 let) a 9. třídy (věk 14 – 15 let).

**V rámci vyhodnocení hypotézy můžeme říct, že:**

Děti s lepším prospěchem jsou častěji šikanovány, než děti s horším prospěchem.

## **5.5 NÁVRHY A DOPORUČENÍ**

Z předcházejícího výzkumu vyplývají jasné závěry a to, aby nastaven školním psychologem intervenční program pro žáky 6. a 9. třídy. Je nutné pracovat s těmito třídami např. udělat konkrétní zmapování dané třídy nebo rozhovor s třídním učitelem.

V ostatních třídách základní školy doporučuji nastavit prevenci proti šikaně v podobě seznamování žáků s pravdivými příběhy, které jsou vyprávěny oběťmi a jeho rodiči. Dle mého názoru je právě taková prevence pro žáky druhého stupně základní školy nejlepší a to z důvodu, že se mohou vcítit do role oběti a zkusit pochopit bolest, kterou pociťuje oběť i jeho blízcí.

Dalším doporučením je zaměřit prevenci na žáky s lepším prospěchem např. formou individuální rozhovorů s žákem.

## ZÁVĚR

Nemyslím si, že v dnešní době se rodí děti horší, než jsme byli mi. Svět, jenž nás obklopuje, uspěchanost doby, nevhodná výchova, nedostatek porozumění, sociální sítě, násilí v televizi, to vše z nich dělá jedince, kteří se nedokážou poprat s dennodenní realitou. Často je patologický jev šikany pouze formou obrany a projevem nezvládnutí těžké životní situace. Vychovat dobrého člověka je velmi těžký a složitý proces. Rodiči se nerodíme, ale stáváme. V dnešní době je role pedagoga nelehká. Pedagog musí plnit nejen roli učitele, vychovatele ale zároveň i rodiče. Následky šikany jsou velmi závažné, jak fyzické, psychické tak i sociální. Šikanování může degradovat až k pokusu nebo dokonce v horším případě k dokonané sebevraždě. Oběť je často frustrovaná, má nízké sebevědomí, těžko navazuje kamarádské vztahy, je smutná, trpí poruchy spánku, a vede i k psychosomatickému onemocnění jako je astma. Šikanovaný jedinec má tendenci stát se outsiderem nejen ve třídě, škole, ale i ve všech ostatních skupinách. Oběť nechce usilovat o lepší společenskou pozici.

**SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY**

- [1] BENDL, Stanislav, 2003. *Prevence a řešení šikany ve škole: praktické rady pro rodiče*. Praha: ISV nakladatelství. ISBN 80-866-4208-9.
- [2] CHRÁSKA, Miroslav, 2003. *Úvod do výzkumu v pedagogice: základy kvantitativně orientovaného výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého, Skripta (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-0765-5.
- [3] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 978-8-247-1369-4.
- [4] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2010. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-686-5.
- [5] HERZOG, Rupert, 2009. *Násilí není řešení: prevence násilí a management konfliktu ve školách*. Plzeň: Fraus. ISBN 978-807-2388-509.
- [6] KOLÁŘ, Michal, 1997. *Jak řešit problémy dětí se školou: lexikon pro rodiče*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8125-8.
- [7] KOLÁŘ, Michal, 2005. *Bolest šikanování*. Praha: Portál. ISBN 80-736-7014-3.
- [8] LOVASOVÁ, Lenka, 2006. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 80-869-9165-2.
- [9] MARTÍNEK, Zdeněk, 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. Praha: Grada. ISBN 978-802-4723-105.
- [10] ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010 *Jak na šikanu: prevence násilí a management konfliktu ve školách*. Praha: Grada. ISBN 978-802-4729-916.
- [11] ŠVEC, Jakub, Simona JEŘÁBKOVÁ a Michal KOLÁŘ, 2007. *Jak zlepšit vztahy v naší třídě: kurz osobnostní a sociální výchovy pro žáky 2. stupně ZŠ*. Praha: Projekt Odyssea. ISBN 978-80-87145-27-2.
- [12] ŠVEC, Jakub, Simona JEŘÁBKOVÁ a Michal KOLÁŘ, 2009. *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém: sborník příspěvků z konference : Praha, 19. března 2009*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-7399-857-8.
- [13] VANÍČKOVÁ, Eva a Hana PROVAZNÍKOVÁ, 2002. *Cesta za poznáním šikany, šikanování mezi dětmi: stres a zdraví dětí*. Praha: Česká společnost na ochranu dětí. ISBN 80-238-9448-X.

- [14] VANÍČKOVÁ, Eva a Hana PROVAZNÍKOVÁ, 2006. *Stručný průvodce dětskou krizovou intervencí: stres a zdraví dětí*. V Praze: Růžová linka. ISBN 80-239-8347-4.
- [15] VAŠUTOVÁ, Maria, 2008. *Děti se specifickými vývojovými poruchami učení a chování a násilí ve školním prostředí: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-807-3685-256.
- [16] VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8308-0.
- [17] VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 978-802-4621-531.
- [18] VYKOPALOVÁ, Hana, 2001. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0337-4.
- [19] VYKOPALOVÁ, Hana, 2008. *Minimalizace šikany: shrnutí pilotního projektu: 2005-2007 : [informační a propagační brožurka]*. Kladno: Aisis. ISBN 978-80-904071-2-1.
- [20] VYKOPALOVÁ, Hana, 2009. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál. ISBN 978-807-3676-117.

#### **Elektronické zdroje:**

- [21] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [online]. [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky?highlightWords=metodick%C3%BD+pokyn+prevenci>

## SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. A podobně.

Např. Například.

Popř. Popřípadě.

Tzv. Tak zvaný.

ZŠ. Základní škola

**SEZNAM OBRÁZKŮ**

|  |    |
|--|----|
| Graf 4. Navštěvovaná třída respondentů (Vlastní zpracování) .....        | 33 |
| Graf 5. Znamky na vysvědčení? (Vlastní zpracování) .....                 | 34 |
| Graf 6. Spokojenost ve své třídě? (Vlastní zpracování).....              | 35 |
| Graf 4. Kamarádi ve třídě (Vlastní zpracování).....                      | 35 |
| Graf 5. Party ve třídě (Vlastní zpracování) .....                        | 36 |
| Graf 6. Ublíživání ve škole (Vlastní zpracování) .....                   | 37 |
| Graf 7. Šikana v jednotlivých třídách (Vlastní zpracování).....          | 38 |
| Graf 8. Ublíživání chlapci a dívkami (Vlastní zpracování).....           | 39 |
| Graf 9. Počet agresorů (Vlastní zpracování).....                         | 40 |
| Graf 10. Opakovanost ubližování (Vlastní zpracování) .....               | 41 |
| Graf 11. Frekvence ubližování (Vlastní zpracování).....                  | 42 |
| Graf 12. Formy šikany (Vlastní zpracování).....                          | 43 |
| Graf 13. Typ šikany (Vlastní zpracování).....                            | 44 |
| Graf 14. Místo ubližování (Vlastní zpracování)....                       | 45 |
| Graf 15. Svěření se o šikaně (Vlastní zpracování).....                   | 46 |
| Graf 16. Osoby, kterým se svěřují oběti šikany (Vlastní zpracování)..... | 46 |

**SEZNAM TABULEK**

Tabulka 1: Relativní četnosti u hypotézy H1 (Vlastní zpracování).....48

Tabulka 2: Test dobré schody chí-kvadrát k hypotéze H1 (Vlastní zpracování) .....48

## SEZNAM PŘÍLOH

**Příloha P: 1** Dotazník

**Příloha P: 2** Dotazník Šikanování



## **PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK**

Milí žáci,

jmenuji se Ing. Kristýna Přikrylová a jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studia fakulty humanitních studií, oboru Učitelství odborných předmětů pro střední školy, univerzity Tomáše bati ve Zlíně.

Tímto Vás chci poprosit o vyplnění dotazníku, který je zaměřený na problematiku šikany. Tento dotazník je anonymní, proto se nikam nepodepisujte. Vaše odpovědi budou sloužit pouze pro potřebu mé diplomové práce.

Postup při vyplňování dotazníku je následovný. U většiny otázek jsou uvedeny možnosti odpovědí, kde pouze vyberte příslušnou variantu a označte ji zakroužkováním odpovědi. U některých otázek máte možnost odpověď doplnit vlastními slovy. Kde to není výslovně napsáno, tam to prosím nedělejte.

Děkuji Vám za spolupráci a za Váš čas.

Ing. Kristýna Přikrylová

### **1. Jsi:**

- a) chlapec
- b) dívka

### **2. Do které třídy chodíš?**

- a) 6. třída
- b) 7. třída
- c) 8. Třída
- c) 9. třída

### **3. Jaké známky máš nejčastěji na vysvědčení?**

- a) samé jedničky
- b) jedničky a dvojky

- c) jedna a více trojek
- d) jedna a více čtyřek
- e) jedna a více pětiek

**4. Jsi rád (a) ve své třídě? Svou odpověď vyjádři číslem na stupnici od jedničky do pětky. 1= úplná spokojenost, 5= úplná nespokojenost**

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- c) 4
- e) 5

**5. Máš ve třídě dobrého kamaráda?**

- a) ano
- b) ne

**6. Máte ve třídě nějaké party?**

- a) ano
- b) ne

**7. Ublíží (nebo ubližoval) někdo ze školy tobě?**

- a) ano
- b) ne

**8. Pokud ti někdo ubližuje (nebo ublížil), je to chlapec nebo dívka?**

- a) chlapec
- b) dívka

**9. Pokud ti někdo ubližuje (nebo ublížil), kolik jich je?**

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4 a více

**10. Pokud ti někdo ubližuje (nebo ublížil), stalo se to víckrát?**

- a) ano
- b) ne

**11. Pokud se to stalo víckrát, tak jak často?**

- a) téměř každý den
- b) téměř každý týden
- c) asi jednou měsíčně
- d) několikrát do roka

**12. Jakým nejčastějším způsobem se to děje? Stačí, když zatrhneš to, co se ti stalo.**

- a) ignorování
- b) posměch
- c) pomluvy
- d) ponižování
- e) nadávky
- f) schovávání věcí
- i) vyhrožování
- j) rány pěstí, bití, kopání
- k) fackování
- l) jinak (doplňte) .....

**13. Pokud ti někdo ubližuje (nebo ublížil), kde ti ubližovali?**

- a) ve třídě
- b) na chodbě
- c) v šatně
- d) na WC
- e) v jídelně
- f) na hřišti
- g) v tělocvičně
- h) cestou do školy nebo ze školy
- i) jinde (doplňte) .....

**14. Pokud ti někdo ubližuje (nebo ublížil), řekl (a) jsi o tom někomu?**

- a) ano
- b) ne

**15. Pokud jsi to někomu řekl (a), tak komu?**

- a) Spolužákovi/spolužačce
- b) Kamarádovi/kamarádce
- c) Učitelovi/učitelce
- d) někomu z rodiny (rodičům, prarodičům, sourozencům...)
- e) někomu jinému (uved' komu) .....

**16. Pokud jsi to někomu řekl (a), pomohl ti?**

- a) ano
- b) ne

**PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK ŠIKANOVÁNÍ (KOLÁŘ, 2005, S. 223 – 225).**

|   |                  |
|---|------------------|
| <i>Škola.....</i>   |                  |
| <i>Datum..... Třída..... Pohlaví/chlapec, děvče/.....</i>   |                  |
| <b>Instrukce:</b> <i>Zakroužkuj nebo podtrhni odpověď, která je pravdivá.</i>   |                  |
| <b>Nepodepisuj se!</b>  |                  |
| <i>1. Jsi rád(a) v této třídě?</i>  | <i>ANO NE</i>    |
| <i>Oznámkuj známkou od jedničky do pětky</i>  | <i>1 2 3 4 5</i> |
| <i>2. Máš ve třídě dobrého kamaráda??</i>   | <i>ANO NE</i>    |
| <i>3. Jaké je tvoje poslední vysvědčení?</i><br><i>- jedničky a dvojky, případně samé jedničky,</i><br><i>- několik trojek,</i><br><i>- několik čtyřek,</i><br><i>- jedna a více pětěk.</i> |                  |
| <i>4. Patříš ve vaší třídě do nějaké party?</i>   | <i>ANO NE</i>    |
| <i>5. Jakou známku jsi dostal (a) na vysvědčení z chování?</i><br><i>- jedničku</i><br><i>- dvojku</i><br><i>- trojku</i>   |                  |

|  |            |            |
|--|------------|------------|
| 6. Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jiným spolužáky ze školy?   |            |            |
| ANO    NE  |            |            |
| 7. <b>Ubližoval nebo ubližuje někdo ze třídy tobě?</b> ANO    NE   |            |            |
| 8. Jak ti ubližují? (Stačí, když zaškrtněš, co se ti stalo, ale můžeš to popsat i vlastními slovy.) Ignorování – posměch – pomluvy – ponižování – nadávky – bití – fackování – kopání – rány pěstí<br>- Jinak – jak?       |            |            |
| 9. Zamysli se a napiš, jak často ti bylo ubližováno:<br>- Téměř každý den<br>- Téměř každý týden<br>- Asi jednou do měsíce   |            |            |
| 10. Kde se to děje?<br>Ve třídě – na chodbě – v šatně – na WC – v jídelně – družině – cestou do školy nebo ze školy – v tělocvičně – na hřišti<br>- Pokud jinde, tak kde?  |            |            |
| 11. Ten, kdo ti ubližuje, je chlapec, nebo dívka?  | Dívka      | Chlapec    |
| Kolik je těch, kteří ti ubližují?  | 1          | 1          |
|  | 2          | 2          |
|  | 3          | 3          |
|  | Více než 3 | Více než 3 |
| 12. <b>Ubližuje ti někdo ze školy?</b> ANO    NE   |            |            |
| 13. Jak ti ubližují? (Stačí, když zaškrtněš to, co se ti stalo, ale můžeš to popsat i vlastními slovy.)<br>Ignorování – posměch – pomluvy – ponižování – nadávky – bití – fackování – rány pěstí – kopání<br>-Jinak – jak? |            |            |

|  |            |            |
|--|------------|------------|
| 14. Zamysli se a napiš, jak často ti bylo ubližováno:  |            |            |
| - Téměř každý den  |            |            |
| - Téměř každý týden  |            |            |
| - Asi jednou za měsíc  |            |            |
| 15. Kde se to děje?  |            |            |
| Ve třídě – na chodbě – v šatně – na WC – v jídelně – družině – cestou do školy nebo ze školy – v tělocvičně – na hřišti        |            |            |
| - Pokud jinde, tak kde?  |            |            |
| 16. . Ten, kdo ti ubližuje, je chlapec, nebo dívka?  | Dívka      | Chlapec    |
| Kolik je těch, kteří ti ubližují?  | 1          | 1          |
|  | 2          | 2          |
|  | 3          | 3          |
|  | Více než 3 | Více než 3 |
| 17. Řekl jsi to někomu?  | ANO        | NE         |
| 18. Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a)   | ANO        | NE         |
| 19. Myslíš si, že je to dobrý nápad požádat o pomoc učitele?   | ANO        | NE         |
| 20. Byl potrestán ten kdo ti ubližoval?  | ANO        | NE         |
| 21. Řekl(a) jsi o tom, že ti někdo ubližuje, rodičům?  | ANO        | NE         |
| 22. Kdo si myslíš, že by ti nejvíce pomohl a jak?  |            |            |
| 23. Jsi sám (sama), komu ve třídě nebo ve škole ubližují   |            |            |
|  | ANO        | NE         |
| 24. To, že ti někdo ubližuje, není správné a jistě myslíš na to, proč tohle trápení máš zrovna ty. Řekli ti, proč ti ubližují? |            |            |
| Nebo co si myslíš, že je k tomu vede, aby ti ubližovali?   |            |            |
| 25. Zkusil(a) jsi se bránit  |            |            |
|  | ANO        | NE         |
| 26. Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?   |            |            |

**27. Ublížíje ti někdo z jiné školy**

**ANO NE**

*Jak ti ubližují?*

*Kolik jich je?*

*Jak často se to děje?*